

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Κοινωνιολογίας – Τομέας Εγκληματολογίας

ΠΜΣ: Η σύγχρονη εγκληματικότητα και η αντιμετώπιση της

**Πτυχιακή Εργασία με Θέμα:**

**«Πρόληψη της βίας στα σχολεία: Σύγκριση σε χώρες της  
Ευρωπαϊκής Ένωσης και στην Ελλάδα».**

Επιβλέπων Καθηγητής: Μαγγανάς Αντώνιος

Επιμέλεια πτυχιακής εργασίας:  
Κρητικός Αλοΐσιος, Α.Μ: 3203Μ012

Μέλη επιτροπής:  
Καθηγητής: Φαρσεδάκης Ιάκωβος,  
Δρ.: Τσίγκανου Ιωάννα

**Αθήνα 2007**

## ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 <sup>ο</sup> : Εισαγωγή.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 <sup>ο</sup> : Πρόληψη της σχολικής βίας στη Γαλλία.....	11
<u>A. ΜΕΡΟΣ</u>	
1. Το εκπαιδευτικό σύστημα.....	11
2. Ιστορικό υπόβαθρο Γαλλικών ερευνών.....	14
<u>B. ΜΕΡΟΣ – ΕΡΕΥΝΕΣ</u> .....	18
<u>Γ. ΜΕΡΟΣ</u> .....	22
1. Ασφάλεια στα σχολεία και προσπάθειες της πολιτείας για την εξασφάλισή της.....	22
2. Τοπικές πρωτοβουλίες- Η πρωτοβουλία των «πράσινων κορδελών».....	23
3. Αξιολόγηση των δημόσιων πολιτικών.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 <sup>ο</sup> : Πρόληψη της σχολικής βίας στην Ισπανία.....	26
<u>A. ΜΕΡΟΣ</u> .....	
1. Η σχολική βία στην Ισπανία....	26
2. Βάση θεμελίωσης του εκπαιδευτικού Συστήματος.....	27
<u>B. ΜΕΡΟΣ</u> .....	31
1. Έρευνες Πρόληψης.....	31

2. Πολιτικές Πρόληψης.....	32
<u>Γ. ΜΕΡΟΣ</u> .....	35
1. Μελέτες για τη συχνότητα των περιστατικών σχολικής βίας.....	35
2. Περιφερειακές μελέτες – μελέτες των Αυτόνομων Κοινοτήτων.....	36
α) Η περίπτωση της Ανδαλουσίας.....	37
β) Η περίπτωση της Βαλένθια.....	38
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4<sup>ο</sup>: Πρόληψη της σχολικής βίας στο Ηνωμένο Βασίλειο.....</b>	<b>40</b>
<u>A. ΜΕΡΟΣ</u> .....	40
1. Το εκπαιδευτικό σύστημα.....	40
2. Ιστορικό υπόβαθρο βρετανικών ερευνών.....	41
<u>B. ΜΕΡΟΣ – ΕΡΕΥΝΕΣ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ</u> .....	46
<u>Γ. ΜΕΡΟΣ</u> .....	50
1. Κρατικές πρωτοβουλίες αντιμετώπισης της σχολικής βίας.....	50
2. Βελτίωση υπαρχουσών πρωτοβουλιών αντιμετώπισης του προβλήματος.....	51
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5<sup>ο</sup>: Πρόληψη της σχολικής βίας στην Ελλάδα.....</b>	<b>53</b>
<u>A. ΜΕΡΟΣ</u> .....	53
Το Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα	
<u>B. ΜΕΡΟΣ: ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ</u> .....	56

1. Έρευνες στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.....	56
2. Έρευνες στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (γυμνάσιο και λύκειο).....	57
<u>Γ. ΜΕΡΟΣ</u> .....	60
Έρευνα Πανελλήνιας εμβέλειας	
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6<sup>ο</sup>: Συμπεράσματα.....</b>	<b>63</b>
1. Γαλλία.....	63
2. Ισπανία.....	64
3. Ηνωμένο Βασίλειο.....	67
4. Ελλάδα.....	68
<b>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:.....</b>	<b>71</b>

## ΠΕΡΙΛΗΨΗ

### Ο σκοπός της μελέτης

Αυτή η μελέτη ερευνά και συγκρίνει το πρόβλημα της βίας στα σχολεία σε τέσσερις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης: τη Γαλλία, την Ισπανία, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ελλάδα. Η επιλογή της ανάλυσης του θέματος αυτού στα πλαίσια της Ενωμένης Ευρώπης δεν είναι τυχαία. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί ένα σημαντικό κέντρο λήψης αποφάσεων, από το οποίο προκύπτουν και σε ένα μεγάλο βαθμό καθορίζονται οι εθνικές πολιτικές των χωρών μελών. Πόσο μάλλον σήμερα, που η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει διευρύνει τις δραστηριότητες της πέρα από τα οικονομικά ζητήματα, και σε ζητήματα που αφορούν την γενικότερη κοινωνικοπολιτισμική ανάπτυξη και την καθημερινή ζωή των πολιτών της (ποιότητα, ασφάλεια, περιβάλλον κ.ά.). Επομένως, στον ευρύτερο τρόπο αντιμετώπισης των διαφόρων πολυσύνθετων κοινωνικών προβλημάτων, ή και φαινομένων που παρατηρούνται σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, χαράσσονται και υλοποιούνται πολιτικές οι οποίες υιοθετούνται σε μεγάλο βαθμό από τις κυβερνήσεις των χωρών μελών.

Το θέμα της παρούσας διατριβής είναι: *«Πρόληψη της βίας στα σχολεία: Σύγκριση σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στην Ελλάδα»*, όπου αναλύεται σε τι βαθμό και ποιοί τύποι βίαιων περιστατικών διαπράττονται από την μαθητική νεολαία στις χώρες αυτές. Τέτοιες μελέτες θεωρούνται σημαντική πηγή πληροφοριών επειδή οι πολιτικές πρόληψης του εγκλήματος δεν μπορούν να αναπτυχθούν, να ρυθμιστούν και να αξιολογηθούν ελλείψει εκτενών, αξιόπιστων και έγκαιρων πληροφοριών. Οι πληροφορίες είναι επίσης ουσιαστικές για τη λογική κατανομή των λιγοστών πόρων, ώστε να είναι αποδοτική, αποτελεσματική και δίκαιη η εφαρμογή της δικαιοσύνης, προκειμένου να διευκολύνουν την έρευνα, να ενημερώσουν το κοινό και να προβλέψουν τις μελλοντικές εξελίξεις και τις τάσεις.

Επιπλέον, η συγκριτική έρευνα επεκτείνει τη γνώση μας για το σύγχρονο κόσμο, με την πολυπλοκότητά της και την εσωτερικοποίηση πολλών κοινωνικών προβλημάτων. Τέτοια γνώση συμβάλλει σε μια καλύτερη κατανόηση των προβλημάτων άλλων χωρών και των πολιτισμών τους. Εκτός από αυτό, η συγκριτική έρευνα στον τομέα της σχολικής βίας δείχνει ορισμένες διαδικασίες στις χώρες αυτές υπό αναθεώρηση και αυτό μπορεί να οδηγήσει σε διεθνή συνεργασία και σε βελτιώσεις λόγω της χρησιμοποίησης τόσο των θετικών, όσο και των αρνητικών στοιχείων των εμπειρικών ερευνών κάθε εξεταζόμενης χώρας.

Η παρούσα διατριβή χωρίζεται σε 6 κεφάλαια, από τα οποία το πρώτο αποτελεί την εισαγωγή, στα πλαίσια της οποίας δίνονται οι ορισμοί της «βίας» και της «Πρόληψης», κατόπιν ακολουθούν τα τέσσερα κεφάλαια που αναφέρονται στις υπό εξέταση χώρες, όπου αναλύονται και οι πολιτικές πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας και του εκφοβισμού και τέλος, ακολουθεί ένα κεφάλαιο με τα συμπεράσματα.

Λέξεις κλειδιά: σχολική βία, πρόληψη, εκφοβισμός, τρόποι αντιμετώπισης.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1<sup>ο</sup> : ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ζήτημα της πρόληψης της βίας στα σχολεία έχει απασχολήσει τις κυβερνήσεις πολλών χωρών σε όλο τον κόσμο. Σε αρκετές απ' αυτές, η πολιτεία έχει κατανοήσει από νωρίς την ύπαρξη του προβλήματος και έχει δημιουργήσει υπηρεσίες κατάλληλες για την καλύτερη αντιμετώπισή του, ενώ σε άλλες καθυστερημένα μεν, αλλά με τη βοήθεια της διεθνούς εμπειρίας έχουν γίνει φιλότιμες προσπάθειες, ώστε να μελετηθεί το φαινόμενο της βίας και να δοθούν επιστημονικά βιώσιμες λύσεις που να ταιριάζουν στην ιδιαιτερότητα της κάθε χώρας και της κάθε κοινωνίας χωριστά. Εντούτοις, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι όταν υιοθετηθούν οι διαδικασίες μιας χώρας από μια άλλη χωρίς τις απαραίτητες ρυθμίσεις για τις τοπικές περιστάσεις, τα αποτελέσματα είναι συχνά καταστρεπτικά.

Όπως ακριβώς είναι σημαντικό να γνωρίζουμε τα δρώμενα για το ποινικό σύστημα των άλλων χωρών, έτσι μπορεί να υποστηριχθεί ότι η γνώση της έκτασης και των επιπέδων της βίας που παρατηρείται στα σχολεία σε κάθε χώρα είναι εξίσου σημαντικά. Μερικοί μπορεί να θεωρήσουν ότι η βία στα σχολεία μιας χώρα, δεν αποτελεί ένα τόσο σοβαρό πρόβλημα που να υπάρχει κάποια ανάγκη εξέτασης της και παρατήρησης των τάσεων βίας, σε άλλα, κοινής σχετικά πολιτισμικής στάθμης έθνη. Εν αντιθέσει, μπορεί να υποστηριχτεί ότι η σχολική βία έχει γίνει ζήτημα διεθνούς ανησυχίας. Μέσα από συγκριτικές μελέτες βίας, μπορούν να αναδειχθούν διαρκώς αυξανόμενα προβλήματα που απαιτούν στο μέγιστο δυνατό βαθμό τη διεθνή συνεργασία. Αν και το ζήτημα της πρόληψης της βίας είναι πρόβλημα κοινό για όλες τις ευρωπαϊκές χώρες υπό εξέταση, αυτή ποικίλλει από χώρα σε χώρα, και από

τοπική κοινωνία σε τοπική κοινωνία. Η επαλήθευση του μεγέθους που έχει λάβει το πρόβλημα μπορεί να οδηγήσει σε διεθνείς συνεργασίες με σκοπό την εύρεση νέων, αποδοτικότερων και πολλές φορές κοινών προληπτικών στρατηγικών.

Με τον όρο «βία» εννοούμε «τη χρήση ή την απειλή χρήσης φυσικής, λεκτικής, ή συναισθηματικής δύναμης, εκφοβισμού, ή παρενόχλησης, από κάποιον/ους ενάντια σε άτομα ή ομάδες, που έχουν σαν επακόλουθο τη φυσική ή/και ψυχολογική ζημιά, η οποία είναι επιβλαβής για την κοινωνική ευημερία ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων<sup>1</sup>».

Η βία θεωρείται πρωτίστως συμπεριφορά που μαθαίνεται και που μπορεί να επιδράσει στα παιδιά σε πολλές στιγμές της ζωής τους, όπως πριν το σχολείο, κατά τη διάρκεια των σχολικών ετών (μηνύματα που βασίζονται στις διαφορές των φύλων και τα οποία ενισχύονται με την διαφορετική αντιμετώπιση των αγοριών και των κοριτσιών) και στην ενήλικη ζωή με μορφές παρενόχλησης, σεξουαλικών επιθέσεων κλπ. Έτσι λοιπόν με την ελπίδα πως η εκμάθηση για τη βία και την κακοποίηση σε νεαρή ηλικία μπορεί να αποτρέψει την εμφάνιση της αργότερα, τα σχολεία και οι κρατικές υπηρεσίες καλούνται να εφαρμόσουν κατάλληλα προγράμματα πρόληψης της βίας.

Τι θεωρείται όμως και τι είναι τελικά η πρόληψη; Κατά τον Veinot<sup>2</sup>, «Η πρόληψη παρέχει μια διαφυγή από μια αρνητική σειρά τρόπων ζωής, και βοηθά στην ανάπτυξη ικανότητας και γνώσης που οδηγούν σε μια πιο

---

<sup>1</sup> Alberta Learning (online). *Safe and Caring Schools: Definitions*. at <http://www.education.gov.ab.ca/SafeSchools/definitions.asp>, (12/10/2006)

<sup>2</sup> University of Calgary. *"School-Based Violence Prevention Programs: A Resource Manual"*. at [www.ucalgary.ca/resolve/violenceprevention/English/prevprog.htm#what](http://www.ucalgary.ca/resolve/violenceprevention/English/prevprog.htm#what), (17/10/2006)



επιθυμητή σειρά τρόπων ζωής γενικά». Η βασική προϋπόθεση του προγραμματισμού πρόληψης της βίας, είναι ότι εάν η βία μαθαίνεται, μπορεί επίσης να σταματήσει να μαθαίνεται και τα άτομα να μπορούν να επιλέξουν μη βίαιες εναλλακτικές λύσεις στη συμπεριφορά τους.

Τα προγράμματα πρόληψης της βίας μπορούν να απευθυνθούν σε έναν συνολικό πληθυσμό (καθολική ή πρωτογενής πρόληψη), σε μια ομάδα που θεωρείται «σε κίνδυνο» (δευτερογενής πρόληψη) ή σε μια ομάδα που ήδη δοκιμάζει τη βία ως θύμα και που στόχος είναι η μείωση της υποτροπής, με τον κατάλληλο χειρισμό περιστατικών βίας που έχουν ήδη εκδηλωθεί (τριτογενής πρόληψη)<sup>3</sup>. Η παύση της βίας προτού αυτή εμφανιστεί είναι ο κύριος στόχος των καθολικών προγραμμάτων πρόληψης. Οι σχολικές προσπάθειες πρόληψης της βίας για τα παιδιά και τους νέους είναι γενικά βασισμένες στην αρχή ότι η εκπαίδευση μπορεί να αλλάξει τη συνειδητοποίηση και τη γνώση και να οδηγήσει στην αλλαγή συμπεριφοράς.

Όσον αφορά τα σχολεία και τις προσπάθειες πρόληψης, παρατηρούμε ότι η βασισμένη στο φύλο βία εμφανίζεται τόσο στις ιδιωτικές συναναστροφές (οικογένεια, φιλικές σχέσεις), όσο και στις δημόσιες (σχολείο, κοινωνία). Εδώ λοιπόν, τα σχολεία μπορούν να διαδραματίσουν έναν σημαντικό ρόλο στην πολιτική διδασκαλία της μη βίας. Οι λόγοι για τους οποίους θα πρέπει να επικεντρωνόμαστε στα σχολεία, ως μέσο για τις προσπάθειες πρόληψης είναι βασικά δύο. Κατ' αρχάς, τα σχολεία είναι ένα βασικό κοινωνικό περιβάλλον εκμάθησης για τα παιδιά, επομένως, παρέχουν ένα πλαίσιο στο οποίο μπορούν να μάθουν μη βίαιες κοινωνικές συμπεριφορές. Δεύτερον, οι

---

<sup>3</sup> Τσήτσουρα. Α. Μ. (1998). Η πρόληψη της εγκληματικότητας (περίληψη του μαθήματος). Φάκελος σημειώσεων από παράδοση μαθήματος 6ου εξαμήνου.

κοινωνικές, συμπεριφορικές και ακαδημαϊκές επιτυχίες στο σχολείο προβλέπουν συχνά και ως ένα βαθμό τόσο τη ρύθμιση όσο και την παραγωγικότητα της ενήλικης ζωής. Υπό αυτήν τη άποψη, έχει νόημα να γίνει προσπάθεια βελτίωσης της ικανότητας των παιδιών για την απόκτηση σωστής κοινωνικής συμπεριφοράς τόσο στο παρόν όσο και στο μέλλον.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2<sup>ο</sup>: Πρόληψη της βίας στη Γαλλία

### A. ΜΕΡΟΣ

#### 1. Το εκπαιδευτικό σύστημα

Στη Γαλλία το κράτος είναι αυτό που έχει την ευθύνη για τη διεύθυνση των εκπαιδευτικών δρώμενων σε όλη την επικράτεια. Η πλειοψηφία των ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων βασίζονται στη θρησκευτική εκπαίδευση (κυρίως καθολική) και έχουν υπογράψει μια σύμβαση με το κράτος, που παρέχει σε αυτά οικονομική ενίσχυση, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών αποζημιώσεων των εκπαιδευτικών. Τα ιδρύματα αυτά πρέπει να εφαρμόσουν τα χρονοδιαγράμματα και τα προγράμματα σπουδών που εφαρμόζονται στην κρατική εκπαίδευση και υπόκεινται σε μόνιμη κρατική επίβλεψη. Περίπου το 17% του μαθητικού πληθυσμού, από την ηλικία του νηπιαγωγείου έως την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι εγγεγραμμένοι για την παρακολούθηση του γαλλικού εκπαιδευτικού προγράμματος σε ιδιωτικά σχολεία. Με αυτή τους την επιλογή, οι οικογένειες πρέπει να καταβάλουν πρόσθετες σχολικές δαπάνες.

Η εκπαίδευση αποτελεί κορυφαία εθνική προτεραιότητα. Ο στόχος της είναι να εκπαιδεύσει μια ολόκληρη ηλικιακή ομάδα, τουλάχιστον στο επίπεδο ενός επαγγελματικού πιστοποιητικού ικανότητας και το 80% σε επίπεδο *Baccalauréat*.

Στα σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης οι διευθυντές προέρχονται από τις τάξεις των δασκάλων. Τα κολλέγια, τα γενικά ή τεχνολογικά λύκεια,

αλλά και τα επαγγελματικά λύκεια αποτελούν είδη κρατικών σχολείων με πλήρη νομική ευθύνη και οικονομική αυτονομία. Τα διευθυντικά στελέχη, είναι επικεφαλείς εκπαιδευτικοί που επιλέγονται μέσα από μια διαδικασία ειδικών εξετάσεων και για την κατάληψη ενός συγκεκριμένου αριθμού θέσεων. Αυτοί απολαμβάνουν ένα ισόβιο ειδικό νομικό καθεστώς ως αντιπρόσωποι του Υπουργείου και δεν έχουν κανένα καθήκον ή υποχρέωση διδασκαλίας, με τη σχολική ζωή να καθορίζεται από εσωτερικούς κανονισμούς που ψηφίζονται κάθε χρόνο από το διευθυντικό συμβούλιο. Σε όλα τα σχολεία το εθνικό πρόγραμμα σπουδών σχεδιάζεται από το Υπουργείο.<sup>4</sup>

Στο γαλλικό εκπαιδευτικό σύστημα η παρακολούθηση των σχολικών μαθημάτων είναι υποχρεωτική από την ηλικία των 6 έως και των 16 ετών. Ωστόσο κατά μέσο όρο, οι μαθητές που εγκαταλείπουν τη χαμηλότερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι στο ηλικιακό όριο των 15 ετών. Θεωρητικά λοιπόν, οι μαθητές θα πρέπει να παρακολουθήσουν ακόμα ένα πλήρες έτος στο σχολείο για να ικανοποιήσουν την κρατική απαίτηση για υποχρεωτική εκπαίδευση.

Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση (*Enseignement élémentaire*) είναι δωρεάν και διαρκεί πέντε έτη ή μέχρι την ηλικία των 11 ετών. Όλα τα παιδιά που ολοκληρώνουν τα σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης προάγονται σε ένα κολλέγιο το αργότερο μέχρι την ηλικία των 12 ετών (χαμηλότερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση). Οι σπουδές κανονικά διαρκούν 4 χρόνια και κάθε σχολείο πρέπει να οργανώνει συστηματική βοήθεια για τους μαθητές που αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες. Ειδικά τμήματα υπάρχουν σε

---

<sup>4</sup> Ministère de l'Éducation Nationale: at <http://www.education.gouv.fr/pid8/le-systeme-educatif.html>, (14/12/2006)

ορισμένα κολλέγια, που αναλαμβάνουν την εκπαίδευση μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες.

Κάθε σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έχει τουλάχιστον έναν σύμβουλο εκπαίδευσης (*education Conseiller*), υπεύθυνο για την οργάνωση της ζωής των μαθητών στο σχολείο, την πειθαρχία και τις σχέσεις μεταξύ των δασκάλων, των γονέων και των μαθητών. Από το 1997, που δημιουργήθηκε ο θεσμός των βοηθητικών εκπαιδευτικών (*aide-éducateurs*), ειδικοί επιστήμονες έχουν τοποθετηθεί και διοριστεί από το κράτος, σε όλους τους τύπους σχολείων για την επίτευξη κάποιων θεμελιωδών εκπαιδευτικών στόχων, όπως η εμπύχωση και η βοήθεια στη μελέτη των μαθητών. Η καθοδήγηση αυτή αποτελεί μια εκπαιδευτική δραστηριότητα που βοηθά κάθε μαθητή σε όλη τη σχολική σταδιοδρομία του για να κάνει αιτιολογημένες εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές ανάμεσα σε γενικές σπουδές, τεχνολογικές, ή επαγγελματικές σπουδές για τη λήψη του αντίστοιχου διπλώματος. Το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο προτείνει μια επιλογή βασισμένη στις επιθυμίες που εκφράζονται από το μαθητή και την οικογένειά του, και στη συνέχεια η πρόταση αυτή υποβάλλεται στην οικογένεια, η οποία μπορεί να την δεχτεί, ή όχι.

Τέλος, όσον αφορά την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στη Γαλλία, τα γενικά ή τεχνολογικά λύκεια είναι μικτής εκπαίδευσης, που έχουν σαν στόχο να προετοιμάσουν το μαθητικό πληθυσμό για την απόκτηση του γενικού ή τεχνολογικού απολυτήριου διπλώματος (*Baccalauréat*) σε τρία χρόνια (επίπεδο A). Αυτό το δίπλωμα αποτελεί κομμάτι μιας ευρείας εθνικής εξέτασης που ισοδυναμεί με το πρώτο έτος πανεπιστημίου σε πολλές χώρες, και αποτελεί τον κύριο τρόπο για την αποδοχή των αποφοίτων των σχολείων

στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Τα επαγγελματικά λύκεια από την άλλη (Lycées professionnels), προετοιμάζουν τους μαθητές για ένα επαγγελματικό πιστοποιητικό ικανότητας που παρέχει έναν επαγγελματικό τίτλο σπουδών.

## 2. Ιστορικό υπόβαθρο Γαλλικών ερευνών

Στη Γαλλία, το πρόβλημα του καθορισμού της βίας στα σχολεία φέρνει σε αντιπαράθεση τους υποστηρικτές ενός περιορισμένου καθορισμού του όρου, οι οποίοι επιθυμούν να περιορίσουν αυτή την έννοια σε έναν αυστηρά ποινικό ορισμό (όπως είναι βίαιες επιθέσεις ή άλλες παραβιάσεις), και σε εκείνους που προτιμούν έναν ευρύτερο και λιγότερο περιορισμένο ορισμό. Θα παρατηρήσουμε ότι αυτή η συζήτηση (διαμάχη) ξεπερνά τη γαλλική περίπτωση για το θέμα, αλλά όσον αφορά αυτήν την έρευνα, θα χρησιμοποιήσουμε έναν ευρύ ορισμό, θεωρώντας ότι η «βία στα σχολεία» είναι το ίδιο σημαντική όσο οποιαδήποτε άλλη μορφή βίας που συμβάλλει στην αύξηση της πίεσης και του φόβου που δέχονται τα θύματα, μαζί με το συναίσθημα της ανασφάλειας και αναταραχής που παράγεται.<sup>5</sup> Κατά συνέπεια, θα δούμε ότι η γαλλική ερευνητική προσέγγιση, επιτρέπει την κατασκευή τόσο του «θύματος», όσο και του «θύτη». Η βία είναι έτσι, όχι μόνο ένα ιδιαίτερο, βάνανσο και απρόβλεπτο γεγονός που δημιουργείται έξω από

---

<sup>5</sup> Gottfredson, D.C. (2001). Schools and delinquency. Cambridge: Cambridge University Press. at [http://www.ncjrs.gov/html/ojjdp/jjbul2004\\_3\\_1/page4.html](http://www.ncjrs.gov/html/ojjdp/jjbul2004_3_1/page4.html), (20/12/2006)

το σχολείο, αλλά και το αποτέλεσμα συχνών, μικρών τις περισσότερες φορές, επιθέσεων.<sup>6</sup>

Το 1994, ο γερμανός κοινωνιολόγος Krämer που μελέτησε προσεκτικά τις κοινωνιολογικές μελέτες στη Γαλλία, έγραψε ότι «η βία στα σχολεία δεν αποτελεί ένα κύριο ερευνητικό θέμα στις κοινωνικές επιστήμες στη Γαλλία». Αν και τόνισε ότι πολλοί συγγραφείς είχαν μελετήσει το θέμα από θεωρητική άποψη, έμεινε έκπληκτος κυρίως από την έλλειψη των εμπειρικών μελετών.

Στην πραγματικότητα, τη δεκαετία του '80, πραγματοποιήθηκαν πολλές παιδαγωγικές και ψυχολογικές μελέτες που ασχολήθηκαν άμεσα ή έμμεσα με τη βία στο σχολείο. Αλλά δεν υπήρξε καμία κοινωνική πολιτική και οι κοινωνιολογικές μελέτες ήταν σπάνιες. Υπήρξε μια αλλαγή το 1990 όταν έμεινε έκπληκτη η κοινή γνώμη από έναν σημαντικό αριθμό διαδηλώσεων των μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, στις οποίες απαίτησαν την εξασφάλιση ασφαλέστερων σχολείων με περισσότερη επίβλεψη από το διδακτικό και διοικητικό προσωπικό. Από μια θεματική ανάλυση 150 άρθρων που δημοσιεύθηκαν στον εθνικό Τύπο από το 1992 μέχρι το 1996<sup>7</sup>, φάνηκε ότι ήταν κυρίαρχο το συναίσθημα μιας γενικής αύξησης της βίας, καθώς επίσης και μια πρόσφατη αύξηση στα εγκλήματα και τις επιθέσεις στα σχολεία. Τα συχνότερα αναφερόμενα γεγονότα είναι και τα πιο σοβαρά. Παραδείγματος χάριν, το 28% των άρθρων αναφέρουν για δύο δολοφονίες που διαπράχθηκαν από νεαρούς, γενικεύοντας αυτά τα γεγονότα σε μια

---

<sup>6</sup> La prévention et le traitement des violences dans les établissements scolaires, p.13. Territoires et sécurité séminaire de questions sociales ENA promotion Averroès (1998-2000). At [www.ena.fr](http://www.ena.fr), (04/12/2006)

<sup>7</sup> Debarbieux .E: Article: “*La violence à l’école: quelques orientations pour un débat scientifique mondial*”, at <http://www.ijvs.org/2-6053-Article.php?id=19&tarticle=0>, (21/12/2006)

αύξηση της νεανικής παραβατικότητας λόγω μιας γενικότερης απώλειας των ηθικών αξιών.

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι η αυξανόμενη ευαισθησία των Γάλλων ενισχύθηκε από τον Τύπο. Το συναίσθημα μιας γενικής παρακμής των εκπαιδευτικών αξιών συνδέθηκε με μια αποσύνθεση στους οικογενειακούς κανόνες, σε μια πολιτική αδυναμία και μια υποτιθέμενη έλλειψη κύρους από μέρος του εκπαιδευτικού προσωπικού. Οι κοινωνικές πολιτικές, που εξετάστηκαν διεξοδικά, προσπαθούν εφεξής να ανταποκριθούν στις αυξημένες κοινωνικές προσδοκίες.

Κάποια συγκεκριμένα μέτρα λήφθηκαν και παρουσιάζουν τον τρόπο για τη διαχείριση της εκπαίδευσης στη Γαλλία, μέσω κρατικού βέβαια παρεμβατισμού: καμία θέση δεν δίνεται σε άπειρους δασκάλους σε «επικίνδυνα» σχολεία, και συστήνονται ομάδες επέμβασης για την αντιμετώπιση της βίας. Ορισμένες ενέργειες προσπαθούν να εξετάσουν το πρόβλημα με έναν καλύτερο τρόπο σύμφωνα με την περιοχή, μέσω της σύστασης επαρχιακών παρατηρητηρίων και την αμεσότερη επικοινωνία μεταξύ των εμπλεκόμενων δημόσιων υπηρεσιών (συνήθως αστυνομία και δικαιοσύνη). Σε μερικές περιοχές αυτή η επικοινωνία είναι πραγματική και αποτελεσματική όσον αφορά στην εξέταση των παραβάσεων.

Αν και μερικά χρόνια πριν, μόνη η παρουσία της αστυνομίας δίπλα στα σχολεία ήταν καταλυτική ως μέσο καταστολής από τους δασκάλους, υπάρχει μια συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση από την πλευρά του διδακτικού προσωπικού και αυτό είναι ένα πρόβλημα για την αστυνομία δεδομένου ότι δεν επιθυμεί να είναι για όλα υπεύθυνη εκείνη. Ο κίνδυνος είναι να ενδώσει η



πολιτεία σε μια όλο και περισσότερο αυξανόμενη απαίτηση της εκπαιδευτικής κοινότητας για νέες ειδικές υπηρεσίες καταστολής.

## B. ΜΕΡΟΣ:

### Έρευνες

Η εκπαιδευτική κοινότητα επιδιώκει και απαιτεί πλέον, να γνωρίσει τη διάδοση και τη γενικότερη έκταση του φαινομένου της σχολικής βίας καλύτερα. Μέσα από δύο δημοσιεύσεις των γενικών επιθεωρητών όπου ήρθαν στο φως της δημοσιότητας μερικά μόνο αποσπάσματα, παρέχονταν πληροφορίες για τις σημαντικότερες πτυχές του προβλήματος, που είναι η «συνείδηση ασφαλείας», τονίζοντας την ανάγκη να τιμωρηθούν οι βίαιες πράξεις σοβαρά ώστε να αποκλειστούν οι προβληματικοί μαθητές συστηματικότερα.

Το Εθνικό Συμβούλιο Εκπαίδευσης πραγματοποίησε μια εθνική απογραφή των βίαιων γεγονότων, όπου όμως οι δημοσιευμένοι αριθμοί δεν ήταν επαρκείς για να επιτρέψουν μια οποιαδήποτε ανάλυση, και έτσι το Υπουργείο Εσωτερικών προσπάθησε να δώσει μια γενική άποψη για αυτό που αποκαλείται «σχολική βία». Αυτοί οι απολογισμοί των παραβάσεων άρχισαν το 1993 κυρίως λόγω του αυξανόμενου αριθμού επιθέσεων ενάντια σε μαθητές και μέλη του διδακτικού προσωπικού. Αναφέρθηκαν 771 βαριές επιθέσεις για τους μαθητές (με περισσότερες από 8 ημέρες ανάρρωση για το θύμα) και 210 επιθέσεις για τους δασκάλους. Οι αναγνωρισμένοι δράστες είναι κυρίως μαθητές από το σχολείο, σε αντίθεση με αυτό που οι Γάλλοι τείνουν σταθερά να πιστεύουν, ότι δηλαδή, το μεγαλύτερο ποσοστό της βίας στα σχολεία διαπράττεται από εξωσχολικούς εισβολείς, ακόμα κι αν αυτό συμβαίνει κάποιες φορές. Το γεγονός αυτό συμβαίνει επειδή τα άτομα που

έχουν θυματοποιηθεί από τέτοιες ενέργειες υποβάλλουν μηνύσεις συχνότερα όταν ο επιτιθέμενος είναι εξωσχολικός (90% του προσωπικού παραπονιούνται όταν οι παραβάτες δεν είναι από το σχολείο, και μόνο 53% όταν είναι σχολικός μαθητής)<sup>8</sup>.

Αυτοί οι αριθμοί πιο πολύ υποδεικνύουν ότι το σχολείο παραμένει μια μάλλον ασφαλής τοποθεσία ότι κι αν οι δείκτες φανερώνουν. Εάν συγκριθεί με τον αριθμό των μαθητών, η αναλογία φαίνεται πολύ χαμηλή: μόνο 1999 περιπτώσεις αναφέρθηκαν από σύνολο 14 εκατομμυρίων μαθητών. Αυτή η αναλογία πρέπει να συγκριθεί με αυτήν ολόκληρου του γαλλικού πληθυσμού που είναι 6,5% (περίπου 3.700.000 επιθέσεις και παραβάσεις για 57 εκατομμύρια ανθρώπους). Φυσικά, αυτοί οι κατ' εκτίμηση αριθμοί πρέπει να είναι υψηλότεροι επειδή, περίπου το 80% των γεγονότων αντιμετωπίζεται εσωτερικά από το σχολείο. Ακόμη και μια τέτοια εξισορρόπηση θα παρουσίαζε πολύ χαμηλότερους δείκτες από τους γενικούς που επικρατούν για το έγκλημα.

Αυτό δείχνει τη θέληση του κράτους να δεσμευθεί απέναντι στην κοινωνία, για μια καλύτερη κατανόηση του προβλήματος. Από τότε το πρόβλημα της βίας στα σχολεία εξετάζεται από διαφορετικούς κρατικούς φορείς ως πρόβλημα δημόσιας ασφάλειας. Πιο συγκεκριμένα από το 1996, το Υπουργείο Παιδείας έχει αρχίσει μια μόνιμη καταγραφή των βίαιων γεγονότων στα σχολεία, με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία (1999) να αφορούν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Κατά τη διάρκεια ενός ολόκληρου έτους, 240.000 γεγονότα όλων των ειδών καταχωρήθηκαν σε μια βάση δεδομένων. Το 2,6%

---

<sup>8</sup> Debarbieux. E., Blaya. C., Vidal. D. "*Tackling violence in schools: A report from France*". at [www.gold.ac.uk/connect/reportfrance.html](http://www.gold.ac.uk/connect/reportfrance.html)., (28/12/2006)

αυτών των γεγονότων, που αντιστοιχεί σε 6.240 περιστατικά, θεωρούνται ως «σοβαρά». Από αυτά, τα 1.000 αφορούν σωματικές επιθέσεις που δέχονται τα άτομα σε προσωπικό επίπεδο και 1.750 αφορούν καταστροφές κατά της ιδιοκτησίας ή της περιουσίας. Οι δράστες είναι κυρίως μαθητές (86%), το 12% είναι εξωσχολικοί εισβολείς, το 1,3% είναι από το προσωπικό του ιδρύματος και 0,7% είναι γονείς. Οι εισβολείς δεν είναι σε καμία περίπτωση οι κύριοι παραβάτες. Από την πλευρά των θυμάτων, το 70% είναι μαθητές κυρίως αγόρια, το 20% ανήκουν στο προσωπικό, το 0,4% είναι γονείς και το 1,6% εξωσχολικοί. Αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι τα σοβαρά γεγονότα είναι σχετικά σπάνια. Σύμφωνα με αυτήν την απογραφή, μόνο ένα ποσοστό της τάξης του 0,12% των μαθητών θεωρούνται ως πρόβλημα και αποτελούν αντικείμενο εγγύτερης διερεύνησης. Αυτοί οι αριθμοί είναι σημαντικοί για την αξιολόγηση της πραγματικής κατάστασης στα σχολεία και για το ποιοί είναι οι δράστες και ποιά τα θύματα.<sup>9</sup> Εντούτοις, όσο χρήσιμα κι εάν είναι αυτά τα στοιχεία, πρέπει να συμπληρωθούν και από έρευνες θυματοποίησης, προκειμένου να υπάρξει μια πιο στενή άποψη των θυμάτων γι αυτά που αναγκάζονται να υποφέρουν πραγματικά.

Για πρώτη φορά στη Γαλλία, ένα εμπειρικό πρόγραμμα μελέτης για τη σχολική βία οργανώθηκε το 1994. Οι μέθοδοι υπήρξαν πολύπλευρες και περιλάμβαναν: απολογισμούς των βίαιων πράξεων, ερωτηματολόγια πρόσωπο με πρόσωπο, μεμονωμένες συνεντεύξεις, έρευνες θυματοποίησης, εθνογραφικές παρατηρήσεις, περιπτωσιολογικές μελέτες κλπ. Τα πρώτα σχέδια για την αντιμετώπιση της σχολικής βίας εκπονήθηκαν από το

---

<sup>9</sup> Debarbieux. E., Blaya. C., Vidal. D., ό.π.

Υπουργείο Παιδείας σε συνεργασία με το Υπουργείο Εσωτερικών, καταδεικνύοντας το ζήτημα της βίας ως πρόβλημα δημόσιας ασφάλειας.

Σε μια πρόσφατη ευρεία συγκριτική μελέτη, εξετάζοντας περισσότερους από 30.000 μαθητές απ' τη μια και 1000 δασκάλους και ανώτερους εκπαιδευτικούς υπαλλήλους απ' την άλλη, που συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια από εκατοντάδες σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αποδείχθηκε ότι η βία εξαρτάται συνήθως από τις κοινωνικοδημογραφικές συνθήκες του σχολικού πληθυσμού που ερευνάται. Το συμπέρασμα της έρευνας αυτής ήταν ότι, το αίσθημα βίας και η έκθεση των ατόμων σε κίνδυνο συνδέονται με την κοινωνική ανισότητα και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Όσο περισσότερο τα σχολεία δέχονταν στις τάξεις τους κοινωνικά αποστερημένους μαθητές, τόσο περισσότερες επιθέσεις και παραβάσεις κανόνων υπήρχαν. Όσο το σχολικό κλίμα ευτελιζόταν, τόσο τα συναισθήματα αβεβαιότητας αυξάνονταν. Ακόμα, παρατηρήθηκε σύνδεση της βίας με το γενικότερο δομικό σχεδιασμό του εκπαιδευτικού συστήματος, κι αυτό γιατί όταν το σχολείο δεν είναι ομοιογενές, η επιλογή απ' την πλευρά των γονέων ενός καλού σχολείου για τα παιδιά τους αντανakλά τις ευρύτερες κοινωνικοοικονομικές ανισότητες και την ανισότητα των ευκαιριών<sup>10</sup>.

---

<sup>10</sup> Αρτινοπούλου Β. (2001). Βία στο σχολείο: Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη. Γαλλία: σελ. 113, Αθήνα: Μεταίχμιο Επιστημες.

## Γ. ΜΕΡΟΣ

1. Ασφάλεια στα σχολεία και προσπάθειες της πολιτείας για την εξασφάλισή της.

Από τη δεκαετία του '90, οι κυβερνήσεις και το Υπουργείο Παιδείας της Γαλλίας έχουν προσπαθήσει να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της βίας, με το πρώτο σχέδιο να οργανώνεται σε συνεργασία με τους υπουργούς παιδείας, εσωτερικών και δικαιοσύνης. Από τότε, τα προγράμματα έχουν σχεδιαστεί χωρίς πραγματικά να δίνουν λύση στο πρόβλημα. Όταν το 1997 προωθήθηκε το «νέο» σχέδιο καταπολέμησης της βίας, η πρωτοτυπία του ήταν, ότι βασιζόταν σε επιστημονικές έρευνες, που ποτέ δεν είχαν γίνει μέχρι τότε. Το σχέδιο οργανώθηκε σε 6 διαφορετικές ακαδημίες, σε 291 κολλέγια, 65 λύκεια, και 54 επαγγελματικά λύκεια, περιλαμβάνοντας ένα πλήθος από 270.854 μαθητές με απώτερο στόχο τη μείωση των περιστατικών βίας στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Μια από τις νέες ιδέες που εφαρμόστηκαν, ήταν η δημιουργία μιας καινούριας εσωτερικής θέσης στα σχολεία που στελεχωνόταν από βοηθούς εκπαίδευσης (*aide-éducateurs*). Αυτοί οι βοηθοί εκπαίδευσης, ηλικίας 21 έως 29 ετών, είχαν σαν απώτερο στόχο να συμβάλουν στη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των ενηλίκων και των μαθητών στα σχολεία και να βοηθούν όπου κρινόταν απαραίτητο, ενεργώντας ως μεσολαβητές, ταυτόχρονα με την απόκτηση κάποιας επαγγελματικής εμπειρίας μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα<sup>11</sup>.

---

<sup>11</sup> Debarbieux. E., Blaya. C., Vidal. D., ό.π.

Η αξιολόγηση αυτών των σχεδίων έδειξε ότι ο βοηθός εκπαίδευσης και η παροχή πρόσθετων χρηματικών πόρων, ήταν χρήσιμα για να σταθεροποιήσουν ή να μειώσουν τη βία σε ένα ανήσυχο σχολικό κλίμα σε ορισμένες περιοχές, αλλά όχι σε όλες της γαλλικής επικράτειας. Στην πραγματικότητα, το σχέδιο απέδωσε ικανοποιητικά όπου η σχολική κουλτούρα ήταν ισχυρή, και το σχολικό προσωπικό σταθερό για μακρό χρονικό διάστημα. Εντούτοις, δεν ήταν σε τέτοιο βαθμό αποδοτικό το εγχείρημα αυτό σε περιοχές όπως τα προάστια του Παρισιού, όπου οι περιβαλλοντικές συνθήκες και οι συνθήκες διδασκαλίας ήταν δυσκολότερες και οι περιοχές ήταν κακόφημες.

## 2. Τοπικές πρωτοβουλίες - Η πρωτοβουλία των «πράσινων κορδελών»

Αυτή η πρωτοβουλία σχεδιάστηκε από το νεανικό περιοδικό "Okari" για να αντιμετωπίσει τη βία και να σπάσει τον κώδικα σιωπής. Όλοι οι μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που θέλησαν να συμμετάσχουν φόρεσαν μια πράσινη κορδέλα και 30.000 απ' αυτούς υπέγραψαν για τη δημιουργία ενός καταστατικού χάρτη ενάντια στη βία. Περίπου 600 σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης συμμετείχαν, διανέμοντας πληροφοριακό υλικό και προγράμματα. Η εκστρατεία διοργανώθηκε και υποστηρίχθηκε από το Υπουργείο Παιδείας, το οποίο για το λόγο αυτό δημιούργησε έναν δικτυακό τόπο<sup>12</sup> όπου τόσο οι ενήλικοι από τη σχολική κοινότητα και οι μαθητές μπορούν να επικοινωνούν. Ακόμα ιδρύθηκε μια γραμμή βοήθειας για τους μαθητές, τους ενήλικους, τα θύματα ή τους μάρτυρες περιστατικών βίας, που

---

<sup>12</sup> At [www.rubanvert.net](http://www.rubanvert.net), (04/01/2006)

γνώρισε τεράστια επιτυχία, αφού η έκταση της συμμετοχής σε αυτήν την πρωτοβουλία ήταν πραγματικά εντυπωσιακή, απεικονίζοντας με αυτό τον τρόπο, την κινητοποίηση των σχολικών κοινοτήτων για θέματα σχετικά με τη βία και την ανάγκη των μαθητών να μιλήσουν γι' αυτό το ζήτημα.

### 3. Αξιολόγηση των δημόσιων πολιτικών

Η δραστηριοποίηση που ξεκίνησε από την γαλλική κυβέρνηση το 1998 ήταν πειραματική και αξιολογήθηκε από μια ερευνητική ομάδα από το παρατηρητήριο για τη βία στα σχολεία. Κατά τη διάρκεια μιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε το 1995<sup>13</sup>, μελετήθηκε ένα δείγμα από σχολεία που ανήκαν στις «πειραματικές περιοχές» τα οποία επιλέχτηκαν από το σχέδιο του Υπουργείου το 1998. Αυτή η έρευνα επέτρεψε μια σύγκριση της κατάστασης μεταξύ του 1995 και του 1998, πριν την εφαρμογή του προγράμματος, και ένα χρόνο αργότερα. Τα μέτρα που εφαρμόστηκαν από το Υπουργείο, ιδιαίτερα το θέμα της αποδοτικότητας του διορισμού πρόσθετου προσωπικού, θα μπορούσαν με αυτό τον τρόπο να αξιολογηθούν καλύτερα.

Το συναίσθημα της αβεβαιότητας είχε αυξηθεί μεταξύ 1995 και 1998. Τα ποσοστά αναφερόμενης δίωξης μολονότι δεν αυξήθηκαν, εμφανίστηκαν να είναι σοβαρότερα και κυρίως όσον αφορά τους ενηλίκους. Ενώ το 1995, το 24% του δείγματος των μαθητών (μαθητές N=3.134) σκέφτηκε ότι η βία υπήρξε μέσα στο σχολείο τους, αυτός ο αριθμός έφτασε στο 41% το 1998. Ενώ το 1995, το 7% των δασκάλων (N=314) παραπονέθηκε για την

---

<sup>13</sup> Debarbieux, E. (1996). La violence en milieu scolaire. 1: Etat des lieux. Paris : ESF. At [http://cpe.paris.iufm.fr/article.php3?id\\_article=1265](http://cpe.paris.iufm.fr/article.php3?id_article=1265), (19/12/2006)



επιθετικότητα των μαθητών προς τους ενηλίκους, το 1998 αυτός ο αριθμός έφτασε στο 49%. Αποκαλύφθηκε με αυτό τον τρόπο ότι η σχολική τάξη είχε γίνει ένα βίαιο μέρος με μια συλλογική μορφή βίας που αντιβαίνει στα σχολικά ιδεώδη, παράλληλα με μια δριμεία αύξηση των παραβάσεων. Η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων του σχεδίου παρουσίασε ενθαρρυντική σταθερότητα στον αριθμό των πράξεων, αλλά με μεγάλες διαφορές. Το κλίμα αποδείχθηκε καλύτερο όταν το εκπαιδευτικό προσωπικό παρέμενε σταθερό για μεγάλο χρονικό διάστημα και όταν η διοίκηση ήταν αποδοτική. Απ' την άλλη, στα περίχωρα του Παρισιού, το πρόσθετο προσωπικό που εγκρίθηκε για τα σχολεία δεν ήταν ουσιαστικά χρήσιμο, γιατί σε μερικά απ' αυτά τα σχολεία το ποσοστό του προσωπικού που αντικαταστάθηκε ήταν πάρα πολύ υψηλό (περίπου 80%).

Τέτοια σχολεία δοκίμασαν συχνότερα τη βία. Συνεπώς, οι δημόσιες πολιτικές επανακατευθύνονται τώρα, στο να κρατήσουν το διδακτικό προσωπικό που εργάζεται στις δύσκολες περιοχές με τη βοήθεια διαφόρων μέτρων: οικονομικά επιδόματα, προαγωγές, νέους τρόπους διορισμού, νέες μεθόδους κατάρτισης των εκπαιδευτικών. Η αξιολόγηση του σχεδίου που προωθήθηκε από το Υπουργείο, παρουσίασε στοιχεία ότι τα ανθρώπινα μέσα δεν υπήρξαν ικανοποιητικά, τονίζοντας την ανάγκη για την χρηστή εφαρμογή της δικαιοσύνης στη διαχείριση της σχολικής πειθαρχίας.

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3<sup>ο</sup>: Πρόληψη της βίας στην Ισπανία**

### A. ΜΕΡΟΣ

#### 1. Η σχολική βία στην Ισπανία

Σχετικά με τον καθορισμό του σύνθετου προβλήματος της σχολικής βίας στην Ισπανία, κανείς δεν μπορεί να υποστηρίξει ότι υπάρχει ακόμα κάποιου είδους συναίνεση μεταξύ των ερευνητών και των εκπαιδευτικών, παρά μόνο μια μικρή συμφωνία, ως προς την ομοιογένεια των φαινομένων στα οποία αναφέρονται όροι, όπως η σχολική επιθετικότητα, η διάσπαση και η αντικοινωνική συμπεριφορά.

Στην Ισπανία, ο όρος σχολική βία χρησιμοποιείται από τα Μ.Μ.Ε για να αναφερθεί σε προβλήματα επιθετικότητας, που προκύπτουν από τη συμπεριφορά των μαθητών προς τους δασκάλους και των μαθητών μεταξύ τους. Οι δάσκαλοι από τη μια, τείνουν να χρησιμοποιούν όρους όπως η σύγκρουση, η έλλειψη πειθαρχίας, η επιθετικότητα και η κακή συμπεριφορά για να περιγράψουν μια σειρά συμπεριφορών των μαθητών, που οι δάσκαλοι είναι ανίκανοι να ελέγξουν χρησιμοποιώντας παραδοσιακές μεθόδους. Οι μαθητές, από την άλλη, χρησιμοποιούν όρους όπως είναι η κατάχρηση, η κακή μεταχείριση, η χειροδικία και η παρενόχληση.

Το φαινόμενο της σχολικής βίας ξεπερνά το εκτενέστερα μελετημένο φαινόμενο του εκφοβισμού. Κατά μια άποψη, η σχολική βία υπάρχει όταν «ένα πρόσωπο ή μια ομάδα ανθρώπων από το σχολείο προσβάλλεται, υπόκειται σε σωματικές επιθέσεις, κοινωνικά αποκλείεται ή απομονώνεται,

παρενοχλείται, απειλείται ή τρομοκρατείται από άλλον/άλλους που κάνουν αυτά τα πράγματα στο θύμα ή τα θύματα χωρίς να τιμωρούνται. Εάν αυτές οι συμπεριφορές δεν είναι οι μόνες επιπτώσεις, αλλά συχνά συμβαίνει να επαναλαμβάνονται, το θύμα βρίσκεται ψυχολογικά, φυσικά και κοινωνικά ανυπεράσπιστο λόγω μιας μείωσης στον αυτοσεβασμό, την προσωπική ασφάλεια και την ικανότητα πρωτοβουλίας που προκαλούνται από τη δράση του επιτιθέμενου, την απουσία ή την έλλειψη εξωτερικής βοήθειας και τη συνέχιση αυτής της κοινωνικής κατάστασης»<sup>14</sup>.

## 2. Βάση θεμελίωσης του εκπαιδευτικού συστήματος

Η ευθύνη για την οργάνωση και τη διοίκηση της εκπαίδευσης στην Ισπανία ανήκει στην κεντρική κυβέρνηση και στα Υπουργεία Παιδείας των Αυτόνομων Κοινοτήτων, οι οποίες έχουν την πλήρη εξουσία στις περιοχές δικαιοδοσίας τους. Οι στυλοβάτες στους οποίους είναι βασισμένη η εκπαιδευτική διαδικασία είναι τρεις οργανικοί νόμοι: ο οργανικός νόμος για το δικαίωμα στην εκπαίδευση του 1985 (LODE)<sup>15</sup>, ο οποίος τροποποιήθηκε το 1999, ο οργανικός νόμος για τη γενική οργάνωση του εκπαιδευτικού

---

<sup>14</sup> Ortega, R. (2000). A Global, Ecological and Cultural Model for Dealing with Problems of Violence in European Compulsory Schools. Όπως υπάρχει στο διαδικτυακό τόπο: <http://www.gold.ac.uk/connect/reportspain.html>, (17/10/2006)

<sup>15</sup> LODE (Organic Law on the Right to Education) at [www.wes.org/ewenr/02July/Practical.htm](http://www.wes.org/ewenr/02July/Practical.htm), (09/10/2006)

συστήματος του 1990 (LOGSE)<sup>16</sup> και ο οργανικός νόμος για την κοινωνική συμμετοχή των εκπαιδευτικών συστημάτων του 1995 (LOPEG)<sup>17</sup>.

Ο πρώτος από αυτούς προορίζεται να εγγυηθεί το δικαίωμα όλων των πολιτών στην εκπαίδευση, καθιστώντας την, υποχρεωτική και ελεύθερη σε όλους. Οι βασικοί στόχοι της εκπαίδευσης που μπορούν να τονιστούν είναι: η πλήρης ανάπτυξη της προσωπικότητάς του ατόμου, ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, η απόκτηση της θεωρητικής γνώσης και κατάρτισης για την άσκηση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων, ο σεβασμός της γλωσσικής και πολιτιστικής ιδιαιτερότητας, η προετοιμασία για την ενεργό συμμετοχή στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή μαθαίνοντας στους σπουδαστές τη σημασία της ειρήνης, της συνεργασίας και της αλληλεγγύης μεταξύ των διαφορετικών ομάδων ανθρώπων.

Ο οργανικός νόμος LODE καθορίζει τους διαφορετικούς τύπους των σχολείων, είτε αυτά είναι δημόσια, ή ιδιωτικά επιδοτούμενα, ή απολύτως ιδιωτικά. Τα δημόσια σχολεία συντηρούνται χρησιμοποιώντας τα κρατικά κεφάλαια ή τα κεφάλαια που διατίθενται ειδικά γι αυτό το σκοπό από τις αυτόνομες κοινότητες, τα ιδιωτικά επιδοτούμενα σχολεία είναι ιδιωτικά σχολεία το επίπεδο των οποίων χρηματοδοτείται, μέσω συμφωνιών, με τα δημόσια κεφάλαια, ενώ τέλος, τα μη επιδοτούμενα ιδιωτικά σχολεία συντηρούνται με δικά τους κεφάλαια.

Αυτός ο νόμος καθιστά την εκπαίδευση υποχρεωτική για τα παιδιά από την ηλικία των έξι έως δέκα έξι ετών, αν και οι μαθητές έχουν το δικαίωμα να

---

<sup>16</sup> LOGSE (Organic Law on the General Organization of the Educational System) at [www.career.teiher.gr/master/spain.htm](http://www.career.teiher.gr/master/spain.htm), (09/10/2006)

<sup>17</sup> LOPEG at <http://www.canae.org/www/downloads/LOPEG.pdf>, (09/10/2006)

παραμείνουν στο σχολείο έως τα δεκαοχτώ. Όσον αφορά την προσχολική εκπαίδευση, το κράτος οφείλει να παρέχει τις απαραίτητες εγκαταστάσεις, χωρίς όμως οι γονείς να είναι υποχρεωμένοι να στείλουν τα παιδιά τους σε αυτή τη βαθμίδα εκπαίδευσης. Το πρώτο υποχρεωτικό επίπεδο εκπαίδευσης, για το οποίο τα σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι αρμόδια, διαιρείται σε τρεις διετείς κύκλους (από 6-12 ετών). Μετά από αυτό το επίπεδο, τα παιδιά προβιβάζονται στα ιδρύματα της δευτεροβάθμιας υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Όταν οι μαθητές τελειώνουν την υποχρεωτική εκπαίδευση, έχουν διάφορες επιλογές, βασικότερες από τις οποίες είναι η ενσωμάτωση στο εργατικό δυναμικό, η επαγγελματική κατάρτιση, η επιλογή παρακολούθησης πανεπιστημιακών σπουδών, ή η μη πανεπιστημιακή τριτοβάθμια εκπαίδευση για την επαγγελματική κατάρτιση και αποκατάστασή τους<sup>18</sup>.

Ο οργανικός νόμος LOGSE, καθορίζει τη γενική οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, ενώ τέλος, ο οργανικός νόμος LOPEG αναπτύσσει και ρυθμίζει τις πτυχές τις σχετικές με την αξιολόγηση, τις σχολικές επιθεωρήσεις και την κοινωνική συμμετοχή στα σχολεία. Μέσω αυτού του νόμου προσφέρονται τα μέτρα για την προσαρμογή του προγράμματος σπουδών, με σκοπό την εξέταση της ποικιλομορφίας και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών όλων των μαθητών. Παρά το γεγονός ότι το κράτος έχει σχεδιάσει ένα ενιαίο πρόγραμμα σπουδών για όλη την Ισπανική επικράτεια, έχει δοθεί η ευχέρεια, το πρόγραμμα αυτό να μπορεί να

---

<sup>18</sup> Άρθρο «*Το Εκπαιδευτικό Σύστημα και η διαμονή στην Ισπανία*», at [www.career.teiher.gr/master/spain.htm](http://www.career.teiher.gr/master/spain.htm), (12/10/2006)

προσαρμόζεται στα πολιτιστικά και γλωσσικά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αυτόνομων κοινοτήτων όλης της χώρας.

## B. ΜΕΡΟΣ

### 1. Έρευνες Πρόληψης

Στην Ισπανία το 1997, το ισπανικό Υπουργείο Παιδείας μέσω του Εθνικού Ιδρύματος για την Ποιότητα και την Αξιολόγηση (I.N.C.E.)<sup>19</sup> ανέλαβε να πραγματοποιήσει μια γενική έρευνα του εκπαιδευτικού συστήματος και στις δύο βαθμίδες εκπαίδευσης (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια). Η έρευνα ασχολήθηκε με διάφορα θέματα, κυρίως όμως με το πρόβλημα των σχέσεων μεταξύ των μαθητών και της βίας που αναδεικνύεται μέσα από τις μεταξύ τους συγκρούσεις. Μετά τη διανομή ερωτηματολογίων σε ένα σύνολο 534 μαθητών που φοιτούσαν σε δημόσια και ιδιωτικά σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και με κεντρικό ζητούμενο να απαντήσουν για το πως βλέπουν το «σχολικό κλίμα», τα αποτελέσματα ήταν τα εξής: εξαιρετικό 10%, καλό 69%, κανονικό 19% και άσχημο 2%. Στο κομμάτι της έρευνας που ασχολήθηκε με το φαινόμενο της σχολικής βίας και τις διαστάσεις που αυτό λαμβάνει, ένα ποσοστό 8% των ερωτηθέντων το αξιολόγησε ως σοβαρό θέμα, τι στιγμή που το 80% επιβεβαίωσε την ύπαρξη επεισοδίων απειθαρχίας κατά τα προηγούμενα χρόνια στα σχολεία τους, με σημαντικότερα την ενόχληση εντός και εκτός τάξης και την έλλειψη σεβασμού προς τους μικρότερους μαθητές και τους δασκάλους.<sup>20</sup>

---

<sup>19</sup> Ortega. R., Fernandez. I., Del Rey. R. *“Tackling violence in schools: A report from Spain”*. At [www.gold.ac.uk/connect/reportspain.html](http://www.gold.ac.uk/connect/reportspain.html). and at [www.ince.mec.es](http://www.ince.mec.es), (27/09/2006)

<sup>20</sup> Martínez. J.L, García. I.F. Coexistence in educational centres. p. 5-7 Ministry of Science and Education, Spain. At <http://www.oecd.org/dataoecd/27/20/33867420.pdf>, (03/11/2006)

Η πρώτη επίσημη έρευνα, που έγινε το 1991-1992, έδειξε προς έκπληξη πολλών, ότι τα σχολεία στην Ισπανία γίνονταν πολύ συχνά τόπος δημιουργίας και συντήρησης βίαιων επεισοδίων, λεκτικών προσβολών, φυσικών επιθέσεων κατά τρίτων (μαθητών, δασκάλων, σχολικού προσωπικού) και γενικότερα κακομεταχείρισης μαθητών από τους συμμαθητές τους. Οι θεωρητικές δυσχέρειες για την υλοποίηση της έρευνας υπήρξαν πολλές, ωστόσο οι υποθέσεις της έρευνας επιβεβαιώθηκαν από τη στιγμή που στοιχεία όπως: ο εκφοβισμός, οι επιθέσεις και οι λεκτικές προσβολές ήταν τα συχνότερα αναφερόμενα περιστατικά κακοποίησης στους σχολικούς χώρους. Τέλος, η έρευνα έδειξε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των μαθητών πιστεύει, ότι το εκπαιδευτικό προσωπικό δεν γνωρίζει την έκταση της σχολικής βίας, τη στιγμή που πολλοί μαθητές τρέφουν προσδοκίες ότι οι δάσκαλοί τους μπορούν να περιορίσουν ή και να σταματήσουν αυτό το φαινόμενο<sup>21</sup>.

## 2. Πολιτικές Πρόληψης

Οι διοικητικές και κυβερνητικές αρμοδιότητες στην Ισπανία, χαρακτηρίζονται από την αποκέντρωση, με αποτέλεσμα να δίνεται η δυνατότητα στο θεσμό των Αυτόνομων Κοινοτήτων να έχει μεγάλη ευχέρεια λήψης αποφάσεων όσον αφορά τις εκπαιδευτικές πολιτικές, από την άποψη της ανάπτυξης προγραμμάτων σπουδών καθώς επίσης και της αξιολόγησης και επίβλεψης της εκπαίδευσης. Πολλές από τις Αυτόνομες Κοινοότητες έχουν

---

<sup>21</sup> Αρτινοπούλου. Β.(2001). Βία στο σχολείο: Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη. Ισπανία. σελ. 104. Αθήνα: Μεταίχμιο Επιστήμες.



πραγματοποιήσει διάφορες περιφερειακές μελέτες για το πρόβλημα της συνύπαρξης στα σχολεία, με το πρόβλημα της βίας να εξετάζεται με ιδιαίτερο τρόπο.

Η πιο πρόσφατη έρευνα που δημοσιεύεται στην Ισπανία είναι μια μελέτη, που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του «προγράμματος καταπολέμησης της σχολικής βίας στη Σεβίλλη» (SAVE)<sup>22</sup>, το οποίο αποτελεί την πιο λεπτομερή ανάλυση του προβλήματος της σχολικής βίας που έχει γίνει μέχρι σήμερα. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκε ένα δείγμα 4.914 μαθητών ηλικίας 9 -18 ετών, από είκοσι έξι σχολεία της Σεβίλλης. Από τα αποτελέσματα της μελέτης, μπορούμε να δώσουμε έμφαση στη διαφορά που επισημαίνεται μεταξύ των μαθητών που συμμετείχαν ιδιαίτερα στα προβλήματα εκφοβισμού, και εκείνων που συμμετείχαν μόνο περιστασιακά. Διαπιστώθηκε ότι 11% των μαθητών συμμετείχαν ενεργά, 3,5% υπήρξαν θύτες, 6,5% θύματα, και 1%, θύτες και θύματα. Επίσης, το 43% των μαθητών είχαν περιστασιακά κακές σχέσεις με άλλους και ήταν επιθετικοί απέναντι τους. Η μελέτη περιλαμβάνει αναλύσεις σε πολυάριθμες πτυχές, μεταξύ αυτών στο φύλο και την ηλικία, και εξετάζει τη συμπεριφορά όσον αφορά τους δασκάλους και τους μαθητές που αντιμετωπίζουν τη βία στο σχολείο και αξιολογεί το σύστημα των κοινωνικών σχέσεων και τις πράξεις της βίας που εμφανίζονται στα σχολεία. Το βασικό χαρακτηριστικό του προγράμματος, ήταν, η συμμετοχή των ίδιων των μαθητών και των δασκάλων τους σε όλα τα στάδια σχεδιασμού και υλοποίησής του, ώστε να αναπτυχθεί ένα σφαιρικό

---

<sup>22</sup> European Conference on Initiatives to Combat School Bullying: Bullying and Violence in Spain <http://www.gold.ac.uk/euconf/posters/spain.html>, (01/11/2006)

μοντέλο εκπαιδευτικής παρέμβασης, το οποίο σχεδιάστηκε χωριστά για κάθε σχολείο που συμμετείχε στο πρόγραμμα.<sup>23</sup>

---

<sup>23</sup> Ortega. R., Fernandez. I., Del Rey. R. *“Tackling violence in schools: A report from Spain”*. At [www.gold.ac.uk/connect/reportspain.html](http://www.gold.ac.uk/connect/reportspain.html), (17/10/2006)

## Γ. ΜΕΡΟΣ

### 1. Μελέτες για τη συχνότητα των περιστατικών σχολικής βίας

Στην Ισπανία, τον τελευταίο καιρό μόνο έστρεψαν οι ερευνητές την προσοχή τους στο φαινόμενο της σχολικής βίας. Εντούτοις, τα τελευταία δέκα χρόνια υπήρξε μια αύξηση του ενδιαφέροντος, δεδομένου ότι έχουν πραγματοποιηθεί όχι μόνο τοπικές ερευνητικές μελέτες, αλλά και γενικές μελέτες που χρηματοδοτήθηκαν από κρατικά ιδρύματα. Οι μελέτες αυτές πραγματοποιήθηκαν τόσο σε εθνικό, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο.

Υπάρχουν τρεις εθνικές μελέτες οι οποίες, υπό κάποια έννοια, εξετάζουν το πρόβλημα της σχολικής βίας. Η πρώτη τιτλοφορείται «αξιολόγηση των δασκάλων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης», που πραγματοποιήθηκε από το Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών και Τεκμηρίωσης (C.I.D.E) το 1995, στο οποίο το 72% των 18.000 δασκάλων που ερευνήθηκαν, θεώρησαν την έλλειψη πειθαρχίας στο σχολείο ως σοβαρό πρόβλημα. Δύο χρόνια αργότερα, το Ισπανικό Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού μέσω του Εθνικού Ιδρύματος για την Ποιότητα και την Αξιολόγηση (I.N.C.E.) ανέλαβαν μια έρευνα για την «γενική διάγνωση του εκπαιδευτικού συστήματος», στην οποία το 60% των δασκάλων απάντησαν ότι είχαν υπάρξει περιπτώσεις βίας και επιθετικότητας μεταξύ των μαθητών κατά τα προηγούμενα τρία χρόνια, καθώς επίσης, ότι στο 7% των σχολείων κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου, παρουσιάστηκαν περισσότερες από δέκα περιπτώσεις σοβαρής επιθετικότητας.

Τέλος, κατ' απαίτηση του Κοινοβουλίου, το γραφείο του Διαμεσολαβητή (2000) πραγματοποίησε μια εθνική μελέτη για την κακοποίηση μεταξύ των μαθητών σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε ολόκληρη την Ισπανία. Μεταξύ των στόχων αυτής της μελέτης ήταν να ανακαλυφθεί η συχνότητα των περιστατικών των διαφόρων τύπων παρενόχλησης (σωματικός, λεκτικός και κοινωνικός), ώστε να περιγραφούν οι περιστάσεις κάτω από τις οποίες ορισμένοι τύποι παρενόχλησης παράγονται, αλλά και για να καθορίσουν τις συμβαλλόμενες μεταβλητές από την άποψη των μαθητών, μαζί με ένα μικρό δείγμα των δασκάλων πάνω στα ίδια θέματα, στα ίδια σχολεία.

## 2. Περιφερειακές μελέτες - μελέτες των Αυτόνομων Κοινοτήτων

Στην Ισπανία, οι διοικητικές και κυβερνητικές εξουσίες αποκεντρώνονται. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα ο θεσμός των Αυτόνομων Κοινοτήτων να ενδυναμώνεται και να παρέχεται η δυνατότητα στις τοπικές εξουσίες, να σχεδιάζουν την εκπαιδευτική τους πολιτική, από την άποψη της ανάπτυξης προγράμματος σπουδών καθώς επίσης και της αξιολόγησης και της επίβλεψης της εκπαίδευσης, σύμφωνα με τις τοπικές ανάγκες της εκάστοτε κοινωνίας. Εάν κάποιος ερευνητής θελήσει να μάθει τι διαδραματίζεται σε οποιοδήποτε τομέα της εκπαίδευσης, θα πρέπει να ελέγξει τις Αυτόνομες Κοινότητες, την κάθε μια χωριστά. Για την πραγματοποίηση αυτής της έρευνας, οι περισσότερες από τις αυτόνομες κυβερνήσεις έχουν πραγματοποιήσει περιφερειακές μελέτες για το πρόβλημα της συνύπαρξης στα σχολεία. Δεδομένου όμως ότι δεν έχουν ολοκληρώσει όλες οι κοινότητες

τις μελέτες τους, ούτε έχουν δημοσιεύσει τα αποτελέσματά τους, εδώ θα ασχοληθούμε με δύο που το έχουν πραγματοποιήσει, την Ανδαλουσία και τη Βαλένθια.

#### α) Η περίπτωση της Ανδαλουσίας

Το 1998, η αυτόνομη κοινότητα της Ανδαλουσίας ανέλαβε μια περιγραφική μελέτη για τη σχολική συνύπαρξη, την κακοποίηση και την βία, στην οποία παρουσιάζονται επίσης πληροφορίες σχετικά με τη στάση απέναντι στην επιθετικότητα. Οι ερευνητές μελέτησαν τις απαντήσεις από ένα γενικό ερωτηματολόγιο που συμπληρώθηκε από 2.828 μαθητές μεταξύ 12 και 16 ετών και στις 8 επαρχίες της Ανδαλουσίας. Σε σχέση με τη συχνότητα των περιστατικών της σχολικής βίας, φάνηκε εάν τα προβλήματα εμφανίζονταν «περιστασιακά» (προσωρινή βία), «συχνά» (περισσότερο από δύο φορές την εβδομάδα), ή «σε συνεχή βάση». Ένα ποσοστό 22,5% των μαθητών είπαν ότι υπήρξαν θύματα, ενώ ένα 27,25%, επιτιθέμενοι (θύτες) σε προσωρινά γεγονότα. Το 3,5% των μαθητών θεωρούν τους εαυτούς τους θύματα της συνεχούς βίας άλλων συμμαθητών τους, ενώ το 1,5% από αυτούς υποστηρίζουν ότι ασκούν πολύ συχνά το ρόλο του θύτη.<sup>24</sup>

Το φύλο και το προφίλ της κοινωνικής ομάδας των θυτών, σε σχέση με τα θύματά τους, παρουσιάζει μια εικόνα που περιγράφεται σε πολλές άλλες μελέτες σχετικές με τη βία και την κακοποίηση. Δηλαδή τα αγόρια, που ενεργούν κατά ομάδες, είναι αυτά που συμμετέχουν στα περισσότερα βίαια

---

<sup>24</sup> Martínez. J.L, García. I.F. Coexistence in educational centres. p. 8. Ministry of Science and Education, Spain. At <http://www.oecd.org/dataoecd/27/20/33867420.pdf>, (03/11/2006)

επεισόδια (35% των θυτών είναι αγόρια που ενεργούν κατά ομάδες, σε σχέση με ένα ποσοστό 4% των κοριτσιών που ενεργούν σε αντίστοιχες μικρές ομάδες).

Τέλος, στην αυτόνομη κοινότητα της Ανδαλουσίας έχει δημιουργηθεί ένας νέος φορέας με την ονομασία «Το Φιλικό Τηλέφωνο» (El Teléfono Amigo) με σκοπό την άμεση επικοινωνία οποιουδήποτε μαθητή και όχι μόνο το θελήσει, ως τμήμα του γενικότερου εκπαιδευτικού προγράμματος για την πρόληψη της βίας. Αυτός ο φορέας δίνει χρήσιμες συμβουλές τόσο σε σχολεία, όσο και σε μεμονωμένα άτομα. Από το 1997 που άρχισε να δραστηριοποιείται έως το 2001, δέχθηκε χιλιάδες τηλεφωνήματα, πολλά από τα οποία είχαν να κάνουν με θέματα σχετικά με τον εκφοβισμό και με άλλους τύπους βίαιων πράξεων.

#### β) Η περίπτωση της Βαλένθια

Η μελέτη από την αυτόνομη Κοινότητα της Βαλένθια, που σχεδιάστηκε και πραγματοποιήθηκε από το Υπουργείο πολιτισμού, εκπαίδευσης και επιστημών της Βαλένθια ως μέρος ενός προγράμματος που σκοπό έχει να επαναφέρει την ομαλή συνύπαρξη στα σχολεία, περιέλαβε διάφορες μελέτες σχετικές με τη βία, τις συμμορίες και το βανδαλισμό. Από τα αποτελέσματα, μπορούμε να αναφέρουμε ότι 32% των μαθητών έχουν δει βίαιες συμπεριφορές από τους δασκάλους προς τους μαθητές, 46% από τους συμμαθητές τους προς τους δασκάλους, και 68% μεταξύ των μαθητών. Ένα ποσοστό 32,5% εκείνων που επιλέγησαν για την έρευνα, ανέφερε ότι υπάρχουν συμμορίες στο σχολείο που πραγματοποιούν βίαιες πράξεις και το

40,5% έχουν δει αυτές τις συμμορίες να βιαιοπραγούν εναντίων των συμμαθητών τους. Ένα ποσοστό 14,5% λένε ότι έχουν δει τις συμμορίες να βιαιοπραγούν εναντίων του διδακτικού προσωπικού, και το 6%, ενάντια στο διοικητικό προσωπικό του σχολείου. Όσον αφορά πράξεις σχετικές με το βανδαλισμό, το 66,5% των μαθητών βεβαιώνουν ότι έχουν δει συμμαθητές τους να καταστρέφουν σχολικό εκπαιδευτικό υλικό ή σχολικές εγκαταστάσεις.<sup>25</sup>

---

<sup>25</sup> Martínez. J.L, García. I.F. ό.π., p. 8-9.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4<sup>ο</sup>: Πρόληψη της βίας στο Ηνωμένο Βασίλειο

### A. ΜΕΡΟΣ

#### 1. Το εκπαιδευτικό σύστημα

Το εκπαιδευτικό σύστημα στο Ηνωμένο Βασίλειο, χαρακτηρίζεται από την υποχρεωτική παρακολούθηση από πλευράς μαθητών, του εκπαιδευτικού προγράμματος, από την ηλικία των 5 έως των 16 ετών. Τα περισσότερα παιδιά αυτής της ηλικιακής ομάδας παρακολουθούν το σχολικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα, αν και υπάρχει μια μικρή μειονότητα, η οποία έχει την οικονομική δυνατότητα είτε να μορφώνεται μέσω της ιδιωτικής εκπαίδευσης, είτε να λαμβάνει φροντιστηριακά μαθήματα κατ' οίκον. Στη Βόρεια Ιρλανδία, η υποχρεωτική εκπαίδευση αρχίζει στην ηλικία των τεσσάρων (DfEE, 2000). Μετά τα 16, όταν η εκπαίδευση δεν είναι πλέον υποχρεωτική, περίπου ένα ποσοστό της τάξης του 70% παραμένει στα γρανάζια του εκπαιδευτικού συστήματος, είτε συνεχίζοντας το σχολείο, είτε συνεχίζοντας τις σπουδές στα κολλέγια μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.<sup>26</sup>

Πάνω από το 90% των μαθητών εκπαιδεύονται στα χρηματοδοτούμενα από το δημόσιο κρατικά σχολεία. Στις περισσότερες περιοχές, τα παιδιά ηλικίας 5 έως 10 ετών παρακολουθούν τα προγράμματα πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, για να μεταπηδήσουν αργότερα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στην ηλικία των 11 μέχρι και των 16 ετών. Τα σχολεία της πρωτοβάθμιας

---

<sup>26</sup> Cowie. H., Jennifer. D., Sharp. S. *“Tackling violence in schools: A report from U. K”*. at [www.gold.ac.uk/connect/reportuk.html](http://www.gold.ac.uk/connect/reportuk.html), (17/08/2006)



εκπαίδευσης είναι συνήθως «μεικτά», δίνοντας τη δυνατότητα σε αγόρια και κορίτσια να συμβιώνουν μαζί, τα πρώτα χρόνια της μαθητικής τους ζωής. Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση αντιθέτως μπορεί να είναι είτε αρρένων ή θηλέων, είτε μικτής εκπαίδευσης. Μέσα στα πλαίσια του κρατικού εκπαιδευτικού συστήματος στην Αγγλία και την Ουαλία υπάρχουν αρκετές διαφορετικές κατηγορίες σχολείων, όπως είναι τα επαρχιακά σχολεία, τα οποία ανήκουν και λειτουργούν υπό την αιγίδα των τοπικών αρχών εκπαίδευσης (Local Education Authorities: LEAs), τα εθελοντικά σχολεία, που συντηρούνται από μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, όπως η εκκλησία, παράλληλα με τη συγχρηματοδότηση των τοπικών αρχών εκπαίδευσης και τέλος, τα ειδικά σχολεία που λειτουργούν και συντηρούνται και αυτά από τις τοπικές αρχές εκπαίδευσης για συγκεκριμένους μαθητές, με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Το 2000 πάνω από 252.000 μαθητές, ποσοστό που αντιστοιχεί στο 3% όλων των μαθητών στα σχολεία του Ηνωμένου Βασιλείου είχαν δηλωθεί ως άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.<sup>27</sup>

## 2. Ιστορικό υπόβαθρο βρετανικών ερευνών

Ο λόγος που στη μελέτη μας αυτή ερευνάτε ο ρόλος που διαδραματίζει ο σχολικός εκφοβισμός στα εκπαιδευτικά δρώμενα της Μεγάλης Βρετανίας, δεν είναι τυχαίος, αφού ο όρος «εκφοβισμός» (bullying) καθιερώθηκε από τους βρετανούς, αλλά και γιατί σε αυτή τη χώρα υπάρχει πλούσια

---

<sup>27</sup> Special Educational Needs resources: at <http://www.literacytrust.org.uk/database/dysres.html>, (11/09/2006)

βιβλιογραφία σχετικά με αυτό το θέμα, που τονίζει το έντονο ενδιαφέρον πολιτείας και ερευνητών για την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας.

Μετά από μια σειρά περιστατικών ακραίας βίας που έλαβαν χώρα την προηγούμενη δεκαετία σε σχολεία της βρετανικής επικράτειας, όπου η κοινή γνώμη έγινε μάρτυρας δολοφονικών επιθέσεων, όπως και επιθέσεων με μαχαίρι με σκοπό τον τραυματισμό, στην πρωτοβάθμια μάλιστα βαθμίδα εκπαίδευσης, η πολιτεία αναγκάστηκε με ψήφισμά της στο κοινοβούλιο το 1996, να θέσει σε εφαρμογή την Εκπαιδευτική Πράξη (Education Bill), η οποία περιλάμβανε ένα πακέτο μέτρων που είχε σκοπό να δώσει τη δυνατότητα στα σχολεία να αναλαμβάνουν δράση σε περιπτώσεις κακής διαγωγής των μαθητών για να επιβάλουν την πειθαρχία. Γι αυτή όμως την πολιτική πρωτοβουλία προηγήθηκαν κάποια σημαντικά γεγονότα, που οδήγησαν το κράτος στις απαραίτητες ρυθμίσεις.

Το 1989 μια επιτροπή για την Έρευνα και την Πειθαρχία στα Σχολεία (Elton Report)<sup>28</sup>, είχε αναλάβει μια έρευνα ευρείας κλίμακας για την ασφάλεια που παρέχεται στα σχολικά κτήρια. Από τα αποτελέσματα που συλλέχθηκαν διαπιστώθηκε ότι, οι επιθέσεις των μαθητών προς το εκπαιδευτικό προσωπικό ήταν σπάνιες και ότι οι τελευταίοι δεν τις αντιλαμβάνονταν ως κύριο πρόβλημα. Γι αυτό που ανησυχούσαν περισσότερο, ήταν η επίδραση που είχε η συνεχής διατάραξη της σχολικής ειρήνης από κάποιους μαθητές, που προκαλείται από σχετικά ασήμαντες αλλά σταθερά απείθαρχες συμπεριφορές οι οποίες αποτελούν χρόνιο πρόβλημα και μπορούν να

---

<sup>28</sup> The Elton Report (1989): Enquiry into Discipline in Schools. Chapter 4 (pages 88 - 132). At <http://www.dg.dial.pipex.com/documents/docs1/elton04.shtml>, (13/09/2006)

αποπροσανατολίσουν κι άλλους μαθητές σε τέτοιες παρεκκλίσεις της σχολικής πειθαρχίας.

Αυτή η έκθεση του 1989, υποστήριξε ότι, οι σχολικές εμπειρίες συμπεριλαμβανομένων των σχέσεων με τους ενήλικους, έχουν επίδραση στις στάσεις των μαθητών και στη συμμετοχή τους στη βία. Ειδικότερα, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα που προωθούν τη σταθερότητα στο σχολικό τους περιβάλλον, με εσωτερικά διαμορφωμένες πολιτικές συμπεριφοράς και τα οποία δίνουν βάση στην ανάπτυξη καλών σχέσεων ανάμεσα στο σπίτι και το σχολείο, ήταν αποτελεσματικότερα στην προώθηση της καλής λειτουργίας και της συμπεριφοράς. Τα σχολεία αντιθέτως που υιοθέτησαν σωφρονιστικές μορφές λειτουργίας συνδέθηκαν με χειρότερα πρότυπα συμπεριφοράς. Βγήκε λοιπόν το συμπέρασμα ότι τα σχολεία παίζουν έναν σημαντικό ρόλο στη μείωση του κινδύνου να υιοθετούν τα παιδιά βίαιες συμπεριφορές.

Το 1993 συγκλήθηκε μια Επιτροπή από το ίδρυμα Gulbenkian, για να αναθεωρήσει τις γνώσεις μας σχετικά με το γιατί τα παιδιά γίνονται βίαια. Η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, τα σχολεία μπορούν είτε να αποτελούν μια δύναμη για την πρόληψη της βίας, είτε να προετοιμάζουν μια σειρά από εμπειρίες που να ενισχύουν τις βίαιες συμπεριφορές. Μια σύσταση της Επιτροπής ήταν ότι οι εκπαιδευτικές υπηρεσίες και τα σχολεία πρέπει να υιοθετήσουν τη δέσμευση τους για την εφαρμογή πολιτικών μη βίας και να εργαστούν προς τη δημιουργία μιας μη βίαιης κοινωνίας. Μια βασική αρχή ήταν ότι η πειθαρχία θα πρέπει να εφαρμόζεται με τέτοιο τρόπο, ώστε τα παιδιά να διδαχθούν τις θετικές κοινωνικές αξίες και συμπεριφορές, συμπεριλαμβανομένης της μη βίαιης επίλυσης των συγκρούσεων.<sup>29</sup>

---

<sup>29</sup> Cowie. H., Jennifer. D., Sharp. S. ό.π.

Από το 1991-1993, το τμήμα για την εκπαίδευση (DFE) χρηματοδότησε ένα πρόγραμμα κατά του εκφοβισμού σε συνεργασία με το πανεπιστήμιο του Sheffield, το οποίο ανέπτυξε και αξιολόγησε τις επεμβάσεις για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Οι επεμβάσεις περιέλαβαν μεταξύ άλλων και μια εργασία με μεμονωμένους μαθητές αλλά και μικρές ομάδες μαθητών που συμμετέχουν σε καταστάσεις εκφοβισμού. Χρησιμοποιώντας ανώνυμα ερωτηματολόγια, μαζί με άλλα μέτρα αξιολόγησης, τα αποτελέσματα των επεμβάσεων αξιολογήθηκαν σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Σημαντική μείωση του φαινομένου του εκφοβισμού παρατηρήθηκε σε όλες τις βαθμίδες, με τη μείωση αυτή να είναι μεγαλύτερη στα σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, αλλά ακόμα μεγαλύτερη σε εκείνα τα σχολεία που είχαν συντονίσει τις προσπάθειες τους, μέσω προγραμμάτων επεμβάσεως και συμβουλευτικής, για τη χάραξη πολιτικής μη βίας στα σχολεία.<sup>30</sup>

Μια άλλη μελέτη που χρηματοδοτήθηκε από την ερευνητική ομάδα της αστυνομίας του Υπουργείου Εσωτερικών από το 1991-93, πραγματοποιήθηκε σε δύο υποβαθμισμένες περιοχές των πόλεων του Λονδίνου και του Λίβερπουλ. Σε κάθε περιοχή συμμετείχαν ένα σχολείο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και ένα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Υπήρχαν υψηλά επίπεδα βίας και αντικοινωνικής συμπεριφοράς στα σχολεία και στις περιβάλλουσες αυτών περιοχές. Μια ομάδα εργασίας με σκοπό την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού, αποτελούμενη από μαθητές και εκπαιδευτικό προσωπικό συστάθηκε σε κάθε σχολείο για να δημιουργήσει, να εφαρμόσει

---

<sup>30</sup> Αρτινοπούλου. Β.(2001). Βία στο σχολείο: Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη. Ηνωμένο Βασίλειο. σελ. 76-77. Αθήνα: Μεταίχμιο Επιστήμες.

και να ελέγξει μια πολιτική με κατάλληλες στρατηγικές για την αποτροπή του σχολικού εκφοβισμού. Στα σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης χρησιμοποιήθηκαν οπτικοακουστικά μέσα, παράλληλα με προγράμματα υποστήριξης, ενώ στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, υπήρξε περισσότερη έμφαση σε δεξιότητες κατάρτισης ασφάλειας και μεσολάβησης σε περιπτώσεις συγκρούσεων.

Παρατηρήθηκε μείωση του φαινομένου του εκφοβισμού στα σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, περίπου 10% τον πρώτο χρόνο και πολύ περισσότερο το δεύτερο χρόνο (περίπου 40%). Οι νοοτροπίες των μαθητών είχαν επηρεαστεί προς το καλύτερο, και οι δάσκαλοι θεωρήθηκαν ότι εργάστηκαν προς την αντιμετώπιση του εκφοβισμού. Αλλά και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στο Λίβερπουλ παρατηρήθηκε μείωση κατά περίπου 20%. Εντούτοις, στο Λονδίνο, στο σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ο σχολικός εκφοβισμός αυξήθηκε στην πραγματικότητα κατά περίπου 7% στα δύο αυτά χρόνια. Πιθανώς αυτό το σχολείο μπορεί να είχε επηρεαστεί από μια αύξηση των φυλετικών εντάσεων στις τριγύρω γειτονιές κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, παράλληλα με τη δράση ομάδων εξωσχολικών ατόμων γύρω απ' το σχολείο, που υπονομεύουν τις όποιες προσπάθειες του προσωπικού και των μαθητών για τη βελτίωση της ασφάλειας.<sup>31</sup>

---

<sup>31</sup> Cowie. H., Jennifer. D., Sharp. S., ό.π.

## B. ΜΕΡΟΣ:

### Έρευνες και στατιστικές

Οι καλύτεροι δείκτες για τη βία στα σχολεία του Ηνωμένου Βασιλείου, είναι διαθέσιμοι υπό μορφή στατιστικών σχολικού αποκλεισμού από το Τμήμα για την Εκπαίδευση και την Απασχόληση (DfEE) και το Τμήμα για την Εκπαίδευση της Βορείου Ιρλανδίας (Department of Education for Northern Ireland)<sup>32</sup>, και από τις στατιστικές βίας μεταξύ μαθητών και δασκάλων αλλά και γονέων με δασκάλους που μελετήθηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν από τη Βρετανική Έκθεση Εγκλήματος (British Crime Survey 1999)<sup>33</sup>.

Σύμφωνα με το τμήμα για την εκπαίδευση και την απασχόληση<sup>34</sup>, ο συνολικός αριθμός των μαθητών που αποκλείστηκαν από την πρωτοβάθμια, τη δευτεροβάθμια και την ειδική εκπαίδευση το 1998/99 ήταν 10.400, αντιπροσωπεύοντας μια μείωση της τάξης του 15% από 12.300 μόνιμους αποκλεισμούς του προηγούμενου σχολικού έτους. Ένα ποσοστό 13% αυτών των περιπτώσεων ήταν μαθητές που αποκλείστηκαν μόνιμα από τα σχολεία

---

<sup>32</sup> Department of Education for Northern Ireland (2000) at [http://www.deni.gov.uk/index/32-statisticsandresearch\\_pg/32\\_statistics\\_and\\_research-research\\_pg/32\\_stats\\_research\\_briefings\\_pg/32\\_research\\_\\_2000\\_pg.htm](http://www.deni.gov.uk/index/32-statisticsandresearch_pg/32_statistics_and_research-research_pg/32_stats_research_briefings_pg/32_research__2000_pg.htm) (18/09/06)

<sup>33</sup> Mirrlees-Black C. *“Domestic Violence: Findings from a new British Crime Survey self-completion questionnaire”*. London: Home Office. A British Crime Survey (1999) at <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/hors191.pdf#search=%22British%20Crime%20Survey%201999%22> (18/09/06)

<sup>34</sup> West A. & Pennell H.: *“How new is New Labor? The quasi-market and English schools 1997- 2001”*, Centre for Educational Research, London School of Economics and Political Science, at <http://eprints.lse.ac.uk/archive/00000214/01/New-LabourFinal.Quasi-Market.pdf#search=%22DfEE%202000c%22> (18/09/06)

πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, το 83% από σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και το 4% από ειδικά σχολεία. Οι λόγοι για τον αποκλεισμό τέτοιων ποσοστών προβληματικών μαθητών<sup>35</sup>, τείνουν να οφείλονται στη γενικότερη ανυπακοή τους ή στη χρήση σωματικής βίας, κατά του σχολικού προσωπικού (εκπαιδευτικού, διοικητικού, υπαλληλικού), όσο και εναντίων άλλων μαθητών. Από τους μόνιμα αποκλεισθέντες το 83% ήταν αγόρια και το 66% ήταν μαθητές ηλικίας 13-15 ετών στην έναρξη του σχολικού έτους. Από τους τελευταίους το 22% ήταν μαθητές ηλικίας 13 ετών, το 27% ηλικίας 14 και το 17% ηλικίας 15 ετών<sup>36</sup>.

Στη Βόρεια Ιρλανδία, κατά τη διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους 1996/97, 2.631 μαθητές αποβλήθηκαν από τα σχολεία. Η πλειοψηφία αυτών των μαθητών φοιτούσε στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε ποσοστό 85%, ένα 6% φοιτούσαν στα σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, και ένα 5% στα ειδικά σχολεία, με τις αποβολές των αγοριών να είναι πενταπλάσιες, συγκριτικά με αυτές των κοριτσιών. Οι πράξεις βίας κατά των δασκάλων ή άλλων μαθητών μέσα στο σχολείο αποτελούσαν το 19% όλων των οριστικών αποβολών. Ο εκφοβισμός διευκρινίστηκε ως λόγος αποβολής μόνο στο 2% των περιπτώσεων. Στα περιστατικά εκφοβισμού μπορεί να έχουν περιληφθεί μεταξύ άλλων και κατηγορίες όπως: «επίθεση σε μαθητές», «επικίνδυνη/

---

<sup>35</sup> Hallam, S. & Castle, F. (1999). Evaluation of the Behaviour and Discipline Pilot Projects (1996-1999) Supported Under the Standards Fund Programme. DfEE Research Brief No 163. at <http://www.dfes.gov.uk/research/data/uploadfiles/RB163.doc> (18/09/06)

<sup>36</sup> Department for Education and Employment (2000c). Permanent Exclusions From Schools and Exclusion Appeals, England (1998/99 (provisional). DfEE Statistical First Release at <http://www.dfes.gov.uk/rsgateway/DB/SFR/s000157/sfr20-2000.doc> (18/09/06)

απειλητική συμπεριφορά» ή «υβριστική γλώσσα», τα οποία να μην είχαν διευκρινιστεί ως εκφοβισμός από το σχολείο.<sup>37</sup>

Οι αποβολές για περιπτώσεις αιρετικών συμπεριφορών εναντίων είτε των δασκάλων είτε των μαθητών μέσα στο σχολείο ήταν σπάνιες και αποτέλεσαν λιγότερο από 1% του συνολικού ποσοστού. Αναφέρθηκαν 76 περιπτώσεις μαθητών που αποβλήθηκαν από το σχολείο, με την πλειοψηφία αυτών να είναι αγόρια προερχόμενα από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ο πιο κοινός λόγος αποβολών από τα σχολεία ήταν η σοβαρή και επίμονη άπρεπης συμπεριφορά, που ακολουθούνταν από σωματικές επιθέσεις και άλλες παράνομες δραστηριότητες<sup>38</sup>.

Όσον αφορά τη βία που βιώνει το εκπαιδευτικό προσωπικό, οι αριθμοί από τη Βρετανική Έρευνα Εγκλήματος<sup>39</sup> καταδεικνύουν ότι το 3,2% των εκπαιδευτικών στα σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και το 4,2% των καθηγητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης υπήρξαν θύματα βίας. Οι περιγραφές των επιθέσεων που δίνονται από τους εκπαιδευτικούς, καταδεικνύουν, ότι οι μαθητές και οι γονείς τους αποτελούν τις δύο κύριες πηγές βίας. Σύμφωνα με την έκθεση, οι εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας

---

<sup>37</sup> Department of Education Northern Ireland (1999). Northern Ireland Suspension and Expulsion Study (1996/97). DENI Research Briefing 1/99 at [http://www.deni.gov.uk/\\_rb1\\_1999.pdf#search=%22Northern%20Ireland%20Suspension%20and%20Expulsion%20Study%20\(1996%2F97\).%20DENI%20Research%20Briefing%201%2F99%20%22](http://www.deni.gov.uk/_rb1_1999.pdf#search=%22Northern%20Ireland%20Suspension%20and%20Expulsion%20Study%20(1996%2F97).%20DENI%20Research%20Briefing%201%2F99%20%22) (19/09/06)

<sup>38</sup> Department of Education Northern Ireland (1999). Northern Ireland Suspension and Expulsion Study (1996/97). DENI Research Briefing 1/99 at [http://www.deni.gov.uk/\\_rb1\\_1999.pdf#search=%22Northern%20Ireland%20Suspension%20and%20Expulsion%20Study%20\(1996%2F97\).%20DENI%20Research%20Briefing%201%2F99%20%22](http://www.deni.gov.uk/_rb1_1999.pdf#search=%22Northern%20Ireland%20Suspension%20and%20Expulsion%20Study%20(1996%2F97).%20DENI%20Research%20Briefing%201%2F99%20%22) (19/09/06)

<sup>39</sup> British Crime Survey (1999) at <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/hors191.pdf#search=%22British%20Crime%20Survey%201999%22> (18/09/06)



εκπαίδευσης είναι οι πιο επιρρεπείς σε κινδύνους επιθέσεων (2,2%), ενώ εκείνοι στα σχολεία της πρωτοβάθμιας είναι πιο επιρρεπείς σε κινδύνους απειλών (2.2%).

Η πρώτη μεγάλης κλίμακας έρευνα για το είδος της πάνω στο θέμα του σχολικού εκφοβισμού στην Αγγλία, πραγματοποιήθηκε στο Sheffield<sup>40</sup> το 1990. Στην έρευνα συμμετείχαν πάνω από 6700 μαθητές ( 2600 μαθητές από σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και 4100 από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση). Από τα αποτελέσματα διαπιστώθηκε ότι το 27% των μαθητών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και το 10% των μαθητών της δευτεροβάθμιας, ανέφεραν ότι έπεσαν θύματα εκφοβισμού «μερικές φορές» ή συχνότερα. Αυτά τα ποσοστά περιέλαβαν και ένα 10% και 4% αντίστοιχα, που δήλωσαν ότι υπέστησαν εκφοβισμό «μία φορά την εβδομάδα». Ως θύτες του εκφοβισμού «μερικές φορές» αναγνωρίστηκε το 12% των μαθητών της πρωτοβάθμιας και 6% των μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένου και ποσοστού 4% και 1% αντίστοιχα, που δήλωσαν ως θύτες «μία φορά την εβδομάδα». Τόσο στην πρωτοβάθμια, όσο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, τα θύματα σωματικών επιθέσεων και απειλών, ήταν οι δεύτερες συχνότερες μορφές εκφοβισμού, με τα κορίτσια να είναι λιγότερο πιθανό να υποστούν σωματικές επιθέσεις και απειλές συγκριτικά με τα αγόρια.

---

<sup>40</sup> Αρτινοπούλου. Β.(2001). Ό.π., σελ. 76-77.

## Γ. ΜΕΡΟΣ

### 1. Κρατικές πρωτοβουλίες αντιμετώπισης της σχολικής βίας.

Το «Τμήμα για την Εκπαίδευση και την Απασχόληση» δημιούργησε ένα πρόγραμμα με την ονομασία « Μην υποφέρετε στη σιωπή », το οποίο παρέχει συμβουλές στα σχολεία σε εθνική βάση. Τακτικές επιθεωρήσεις των σχολείων γίνονται από το Γραφείο για τα Πρότυπα στην Εκπαίδευση (OFSTED: Office for Standards in Education) περίπου κάθε τέσσερα χρόνια, και το ζήτημα εάν ο εκφοβισμός αποτελεί πρόβλημα στα σχολεία, και εάν το σχολείο έχει λάβει μέτρα για να τον καταπολεμήσει, συμπεριλαμβανομένης της ύπαρξης μιας πολιτικής αντιμετώπισης του, είναι τώρα στην ημερήσια διάταξη αυτών των επιθεωρήσεων. Πολλά τεχνικά μέσα είναι πλέον διαθέσιμα στα αγγλικά σχολεία για την υποστήριξη των μαθητών και την αντιμετώπιση σύνθετων προβλημάτων, όπου αυτά μπορεί να προκύψουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί, τα τελευταία χρόνια, η δημιουργία ειδικών γραμμών τηλεφωνικής βοήθειας για την καταπολέμηση του εκφοβισμού στα σχολεία, για τους μαθητές που πέφτουν θύματα ψυχολογικής και σωματικής βίας, οι οποίες απαρτίζονται από ειδικά επιτελεία επιστημόνων και που αποτελούν πηγή υποστήριξης σε σοβαρές και μη περιπτώσεις, λαμβάνοντας χιλιάδες κλήσεις κάθε χρόνο. Η πλειοψηφία των καλούντων είναι ηλικίας 11 έως 14 ετών κυρίως κορίτσια, δίνοντας αυτήν την περίοδο ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την υποστήριξη και μεσολάβηση ως μέσο προσέγγισης του φαινομένου του εκφοβισμού. Επιπροσθέτως, το βρετανικό Γραφείο για τα Πρότυπα στην

Εκπαίδευση (Office for Standards in Education: OFSTED)<sup>41</sup> που ιδρύθηκε το 1992 έχει τη νομική ευθύνη να κρατά ενήμερο τον υπουργό παιδείας και απασχόλησης, «για την πνευματική, ηθική, κοινωνική και πολιτιστική κατάσταση των μαθητών σε προβληματικά σχολεία».

Στη Σκωτία το 1995, το αντίστοιχο τμήμα για την εκπαίδευση (Scottish Executive Education Department) σε συνεργασία με το πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου, καθιέρωσαν από κοινού μια υπηρεσία επικοινωνίας, το δίκτυο σχολικού ήθους της Σκοτίας (Scottish Schools Ethos Network : SSEN)<sup>42</sup>. Ο στόχος του δικτύου είναι να διευκολυνθούν τα σχολεία που έρχονται σε επαφή το ένα με το άλλο, ώστε να μοιράζονται τις προσεγγίσεις, τις μεθόδους διαβουλεύσεων, τις καλές ιδέες για τη δράση και τη βελτίωση του ήθους στα σχολεία. Η ανάπτυξη ενός θετικού προγράμματος ήθους περιλαμβάνει ένα σημαντικό αριθμό από διαφορετικές δραστηριότητες, μέσα στις οποίες συγκαταλέγεται η προώθηση της πειθαρχίας, η ενεργώς ανάμειξη των γονέων στον προγραμματισμό της σχολικής ζωής, καθώς επίσης, η προώθηση και ανάπτυξη μιας πολιτικής αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού.

2. Βελτίωση υπαρχουσών πρωτοβουλιών αντιμετώπισης του προβλήματος.

Τον Δεκέμβριο του 2000, ως τμήμα της ευρύτερης κυβερνητικής στρατηγικής για την αντιμετώπιση των δύσκολων συμπεριφορών στα σχολεία,

---

<sup>41</sup> OFSTED (2000) at [http://www.cromerhigh.norfolk.sch.uk/high/Main/ofsted\\_2000.htm](http://www.cromerhigh.norfolk.sch.uk/high/Main/ofsted_2000.htm) (18/09/06)

<sup>42</sup> Scottish Schools Ethos Network at <http://www.ethosnet.co.uk/news15.htm> (18/09/06)

ο υπουργός Παιδείας και Απασχόλησης, David Blunkett, προώθησε ένα νέο πακέτο αντι-εκφοβισμού. Το πακέτο εκμοντερνίζει την παλιότερη εκδοθείσα δημοσίευση του 1994 «μην υποφέρετε στη σιωπή»<sup>43</sup> και στο οποίο πλέον περιέχετε ένα βίντεο για τους εκπαιδευτικούς, ώστε να το χρησιμοποιήσουν ως βοήθημα. Επιπλέον, το νέο πακέτο υποστηρίζεται από έναν διαδικτυακό χώρο<sup>44</sup>, με απώτερο σκοπό να βελτιώσει την πληροφόρηση του κοινού, πάνω στην έκταση του προβλήματος.

Από τον Απρίλιο του 2001, μια νέα κρατική υπηρεσία υποστήριξης για τους νέους με την ονομασία «Connexions»<sup>45</sup>, ξεκίνησε μια μεγάλη μελέτη έρευνα σε διάφορες περιοχές. Ο στόχος της υπηρεσίας αυτής είναι να αυξήσει τις φιλοδοξίες, για να προαχθούν οι ευκαιρίες των μαθητών ώστε να τους δοθεί η δυνατότητα να προετοιμαστούν για την ενήλικη και οικονομικά ενεργή μετέπειτα ζωή. Η υπηρεσία αυτή είναι διαθέσιμη σε όλους τους μαθητές, και ειδικότερα σε όσους θεωρούνται περιθωριοποιημένοι. Ένας από τους βασικούς στόχους της υπηρεσίας είναι να παρακολουθηθεί η πρόοδος των νέων, μέσω της αποτελεσματικής καταγραφής, που κρίνεται σημαντική για την βελτίωση των όποιων μελλοντικών επεμβάσεων.

---

<sup>43</sup> Smith P. *Bullying: Don't Suffer in Silence* - an anti-bullying pack for schools, Goldsmiths College, University of London, at <http://www.dfes.gov.uk/bullying/pack/02.pdf>, (24/09/2006)

<sup>44</sup> At [www.dfes.gov.uk/bullying](http://www.dfes.gov.uk/bullying), (17/09/2006)

<sup>45</sup> Connexions (2001). [www.connexions.gov.uk](http://www.connexions.gov.uk), (17/09/2006)

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5<sup>ο</sup>: Πρόληψη της βίας στην Ελλάδα

### A. ΜΕΡΟΣ:

#### Το Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα

Η εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα ρυθμίζεται κεντρικά από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, εμποδίζοντας ή και αποθαρρύνοντας με αυτό τον τρόπο τις τοπικές πρωτοβουλίες. Ακόμα κι αν στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα συνυπάρχουν, τόσο δημόσια όσο και ιδιωτικά σχολεία που προσφέρουν τις εκπαιδευτικές τους υπηρεσίες, οι εκπαιδευτικές αρχές, το πρόγραμμα σπουδών και η δομή είναι κοινές και για τους δύο αυτούς τύπους σχολείων και καθορισμένα από το Υπουργείο. Εντούτοις, υπάρχουν διαφορές στις μεθόδους διδασκαλίας, στις προσφερόμενες εγκαταστάσεις, καθώς επίσης και στις εκτός διδακτέας ύλης δραστηριότητες.

Στην ηλικία των έξι ετών, τα παιδιά εισέρχονται στο πρώτο έτος φοίτησής τους στα σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το πρωτοβάθμιο σχολείο είναι υποχρεωτικό και αποτελείται από έξι τάξεις με τα παιδιά να αποφοιτούν απ' αυτό στην ηλικία των δώδεκα. Ολοκληρώνοντας επιτυχώς την έκτη τάξη, οι μαθητές εισάγονται στο γυμνάσιο, που αποτελεί το πρώτο στάδιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Αυτό αποτελείται από τρεις τάξεις, με την ολοκλήρωση του οποίου, ολοκληρώνεται και η υποχρεωτική εκπαίδευση στην ηλικία 15 ετών. Έχει υπολογιστεί ότι περίπου 7% των

μαθητών εγκαταλείπουν το σχολείο πριν ολοκληρώσουν τις γυμνασιακές σπουδές τους, ακόμα κι αν πρέπει βάσει του νόμου να το πράξουν.

Με την ολοκλήρωση των 9 ετών υποχρεωτικής εκπαίδευσης δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές είτε να επιλέξουν να ενωθούν με το εργατικό δυναμικό βρίσκοντας κάποια εργασία, είτε ή να παρακολουθήσουν κάποιο δημόσιο ή ιδιωτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα με σκοπό την εκμάθηση μιας συγκεκριμένης δεξιοτεχνίας. Οι περισσότεροι μαθητές, εντούτοις, συνεχίζουν τις σπουδές τους στο λύκειο, το οποίο αποτελεί την ανώτερη βαθμίδα του δευτεροβάθμιου κύκλου σπουδών. Οι σπουδές εδώ, διαρκούν τρία χρόνια και οι μαθητές αποφοιτούν στην ηλικία των 18 ετών. Στη δεύτερη τάξη του λυκείου υπάρχει η δυνατότητα της επιλογής ανάμεσα σε τρεις κατευθύνσεις εκπαίδευσης, οι οποίες θα καθορίσουν τα θέματα που θα παρακολουθήσουν και θα εξεταστούν: «Θεωρητική» (συμπεριλαμβανομένης της λογοτεχνίας, της ιστορίας, και των αρχαίων ελληνικών), «θετική» (συμπεριλαμβανομένων των μαθηματικών και των φυσικών επιστημών) και «τεχνολογική». Στην τρίτη τάξη οι σπουδαστές συνεχίζουν τις σπουδές τους σύμφωνα με την κατεύθυνση που έχουν ήδη επιλέξει.<sup>46</sup>

Η εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, είναι ένας από τους τομείς όπου το εκπαιδευτικό σύστημα έχει υποβληθεί σε πάμπολλες αλλαγές και δοκιμασίες τις τελευταίες δεκαετίες, με μόνιμα θύματα των όποιων πολιτικών επιλογών τη μαθητική νεολαία. Σύμφωνα με τον πιο πρόσφατο υπουργικό νόμο, η είσοδος στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι θεμιτή, μετά από την επιτυχημένη και θεμελιωμένη σε Πανελλήνιας εμβέλειας γραπτές εξετάσεις που γίνονται στο τέλος της τελευταίας τάξης του λυκείου, με τους μαθητές να

---

<sup>46</sup> Εθνικό Κέντρο Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Ε.Κ.Ε.Π.). «*Το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα*». at <http://www.ekep.gr/education/diagramma.asp>, (05/12/06)

εξετάζονται σε μαθήματα και θέματα σχετικά με την κατεύθυνση την οποία έχουν επιλέξει.

## B. ΜΕΡΟΣ: ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Τα συμπεράσματα των ερευνών που έχουν γίνει στην Ελλάδα για τη φυσική βία, δεν μας έχουν δώσει μια ομοιόμορφη εικόνα. Αυτό μπορεί να οφείλεται, είτε στις διαφορετικές μεθοδολογίες που υιοθετούνται στις διάφορες μελέτες, όπως είναι για παράδειγμα τα ερωτηματολόγια ατομικών εκθέσεων στα οποία υποβάλλονται κατά καιρούς οι μαθητές, ή τα ερωτηματολόγια που πραγματοποιούνται από τους σχολικούς προϊστάμενους, είτε στους διαφορετικούς τρόπους που η φυσική βία καθορίζεται ή ομαδοποιείται με άλλους τύπους συμπεριφορών, όπως η εξαπάτηση ή η χρήση ναρκωτικών.

### 1. Έρευνες στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασε μια έρευνα που έγινε το 2000, σχετικά με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, όπου οι ερευνήτριες Λένα Πατεράκη και Αναστασία Χουνδουμάδη<sup>47</sup>, χρησιμοποιώντας ερωτηματολόγια ατομικών εκθέσεων, εστίασαν τη μελέτη τους σε συμπεριφορές που προωθούν τον εκφοβισμό, ανάμεσα σε 1.312 μαθητές, εκ των οποίων, ποσοστό 51% ήταν αγόρια και 49% κορίτσια από οκτώ δημόσια και ένα ιδιωτικό σχολείο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας, με εύρος ερευνούμενων ηλικιών τις τρεις τελευταίες τάξεις του δημοτικού. Από τα αποτελέσματα της έρευνας, το 14,7%

---

<sup>47</sup> European Crime Prevention Network: "A REVIEW OF SCIENTIFICALLY EVALUATED GOOD PRACTICES OF PREVENTING AND REDUCING BULLYING AT SCHOOL IN THE EU MEMBER STATES", p. 198-199, At [http://ec.europa.eu/justice\\_home/eucpn/docs/review\\_bullying\\_at\\_school\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/justice_home/eucpn/docs/review_bullying_at_school_en.pdf), (02/12/2006)



των μαθητών αυτοπροσδιορίστηκαν ως θύματα του εκφοβισμού, το 6,3% ως θύτες εκφοβισμού και το 4,8% τόσο ως θύτες, όσο και ως θύματα. Σημαντικά περισσότερα αγόρια απ' ότι κορίτσια αυτοπροσδιορίστηκαν ως θύτες και ως θύτες /θύματα. Ακόμα, ο φόβος από τον οποίο διακατέχονταν οι μαθητές έτεινε να μειωθεί και να λάβει πιο έμμεσες μορφές όσο αυξανόταν η ηλικία τους. Η πλέον συνηθισμένη μορφή εκφοβισμού που αναφέρθηκε από τα θύματα ήταν λεκτική και είχε σχέση με εξυβρίσεις και κοροϊδία, σε ποσοστό 42,5%. Στο ερώτημα που τους τέθηκε για το τι έκαναν όταν έβλεπαν κάποιον να εκφοβίζεται, μεγάλο ποσοστό των μαθητών ανέφερε ότι δεχόταν πιέσεις ώστε να συμμετάσχει ενεργά στον εκφοβισμό του θύματος (35,5%), όπως επίσης η πλειοψηφία των ερωτηθέντων ανέφερε ότι δεν επιθυμούσαν να συναναστρέφονται με τους θύτες σε ποσοστό 60,2%, έστω κι αν σε μεγάλο βαθμό αναγκάζονταν να το κάνουν.<sup>48</sup>

## 2. Έρευνες στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (γυμνάσιο και λύκειο)

Το πρώτα στοιχεία όσον αφορά την έκφραση της βίας μεταξύ των μαθητών, όχι απαραίτητως στους σχολικούς χώρους, συλλέχθηκαν το 1984 σε ένα πανεθνικό δείγμα 3.795 μαθητών<sup>49</sup> ηλικίας 14-17. Σύμφωνα με τις ατομικές εκθέσεις των μαθητών, ένα μεγάλο ποσοστό που έφτανε το 60,9% χειροδίκησε (χαστούκισε, χτύπησε ή γρονθοκόπησε), επειδή προσβλήθηκε από κάποιον, ή εξαιτίας κάποιας συμπλοκής πάνω σ' ένα καβγά. Το 57,0%

---

<sup>48</sup> Αρτινοπούλου Β. Βία στο σχολείο: Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη. Ελλάδα. σελ. 88-89, Αθήνα: Μεταίχμιο Επιστημες.

<sup>49</sup> Houndoumadi. A., Pateraki. L., Doanidou. M. "Tackling violence in schools: A report from Greece". at [www.gold.ac.uk/connect/reportgreece.html](http://www.gold.ac.uk/connect/reportgreece.html)., (09/12/06)

παραδέχτηκε ότι απείλησε κάποιον ότι θα χειροδικήσει εναντίον του και το 19,9% ομολόγησε ότι καβγάδισε χρησιμοποιώντας κάποιου είδους όπλο (ξύλο, πέτρα, σπάνια μαχαίρι), ενώ το 12,7% ότι συμμετείχε σε μια τουλάχιστον συμπλοκή με συνέπεια τον τραυματισμό κάποιου.

Το 1995 πραγματοποιήθηκε μια εκτεταμένη έρευνα σε 153 λύκεια στο δήμο της Αθήνας, όπου διανεμήθηκαν ερωτηματολόγια ατομικών εκθέσεων σε 3.774 μαθητές ηλικίας 12-19. Από το φιλτράρισμα των απαντήσεων διαπιστώθηκε ότι ένα ποσοστό 4,4% των μαθητών ανέφερε τον ξυλοδαρμό τρίτων να συμβαίνει σε σπάνιες περιπτώσεις, ένα 2,5% ανέφερε ξυλοδαρμό πολλές φορές, ενώ το 6,0% ενεπλάκη σε φυσική και λεκτική έκφραση βίας πολλές φορές. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι στις κατηγορίες βίας μεταξύ των μαθητών, τα κορίτσια επέδειξαν τα χαμηλότερα επίπεδα βίας συγκριτικά με τα αγόρια, σε όλες τις κατηγορίες ηλικιών (25% κορίτσια, 42% αγόρια).<sup>50</sup>

Το 1996 πραγματοποιήθηκε μια εκτενής μελέτη σε ένα δείγμα 2.545 μαθητών γυμνασίου-λυκείου ηλικίας 12-16 ετών, που παρακολουθούσαν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα στα σχολεία της πόλης των Ιωαννίνων και του νησιού της Κέρκυρας.<sup>51</sup> Εκ του συνόλου, το 40,2% των μαθητών ανέφερε ότι γνωρίζουν τη συχνότητα των περιστατικών βίας στο σχολείο τους. Αναλύοντας περαιτέρω τον αριθμό των θυμάτων και των δραστών των βίαιων γεγονότων, διαπιστώθηκε ότι 23% των μαθητών ανέφεραν ότι έχουν χτυπηθεί στις σχολικές εγκαταστάσεις ή στο δρόμο, προς και από το σχολείο, ενώ το

---

<sup>50</sup> Μπεζέ Λ. (1998): «*Βία στο σχολείο και βία του σχολείου*», σελ. 70, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

<sup>51</sup> Γκότοβος Αθ. Ε. (1996): «*Νεολαία και κοινωνική μεταβολή. Αξίες, εμπειρίες και προοπτικές*». Σελ.128, Αθήνα: Gutenberg.

52% ανέφερε συχνά ή μερικές φορές, ότι υπήρξαν μάρτυρες ξυλοδαρμού ή επιθέσεων μαθητών που ήταν πιο αδύναμοι συγκριτικά με τους ίδιους που απάντησαν στη μελέτη, και τέλος, το 57% ανέφερε ανάμειξη των ιδίων σε περιστατικά σωματικής βίας (πάλη) με άλλους μαθητές. Και σε αυτή την έρευνα παρατηρήθηκε το φαινόμενο, περισσότερο τα αγόρια να βιώνουν εντονότερα συγκριτικά με τα κορίτσια, τη βία στα σχολεία, καθ' όσον υπήρξαν συχνότερα και με μεγαλύτερη αγριότητα θύματά της, με αποτέλεσμα να αναγκάζονται συχνά να φέρουν μαζί τους, κάποιας μορφής όπλο για την προσωπική τους ασφάλεια. Ακόμα, από τα αποτελέσματα της μελέτης, βρέθηκε να συσχετίζεται η έκταση του φαινομένου της βίας με την ηλικία, δηλαδή, οι νεώτεροι σε ηλικία μαθητές θυματοποιούνταν συχνότερα και ευκολότερα από τους παλαιότερους και μεγαλύτερους.<sup>52</sup>

---

<sup>52</sup> Γκότοβος Αθ. Ε. (1996): ό.π.σελ. 130

## Γ. ΜΕΡΟΣ

### Έρευνα Πανελληνίας εμβέλειας

Το φαινόμενο της βίας στη σχολική ζωή ερευνήθηκε για λογαριασμό της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς για μια περίοδο δύο μηνών, από τις αρχές Οκτωβρίου του 1999 μέχρι τα τέλη Νοεμβρίου του ίδιου χρόνου, μέσω συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν σε 350 μαθητές λυκείων, που διαμόρφωσαν ένα στρωματοποιημένο δείγμα προερχόμενο από την ηπειρωτική χώρα και το νησί της Κρήτης. Τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων καταδεικνύουν ότι το πρόβλημα της σχολικής βίας στη χώρα μας, μπορεί να μην είναι σε τέτοιο βαθμό οξύ, συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες και τις ΗΠΑ όπου εμφανίζονται ακραία περιστατικά βίας (δολοφονίες, επιθέσεις με πυροβόλα όπλα, με μαχαίρια κλπ.), αλλά δεν είναι και αμελητέο καθώς εμφανίζονται συνέχεια νέες μορφές βίας, άγνωστες στην ελληνική κοινωνία κατά το παρελθόν<sup>53</sup>.

Τα συμπεράσματα της έρευνας, έδειξαν ότι η Κρήτη και η Θεσσαλονίκη έχουν ξεπεράσει την Αθήνα στα περιστατικά βίας που συμβαίνουν μέσα στα σχολεία και στους γύρω αυτών χώρους. Ένα ποσοστό 80% περίπου των μαθητών της Κρήτης δήλωσαν ότι έχουν γίνει μάρτυρες περιστατικών βίας στα σχολεία τους, τι στιγμή που σε όλη τη χώρα, αυξάνονται τα περιστατικά βίας ανάμεσα σε συμμορίες Ελλήνων και αλλοδαπών μαθητών. Στη Θεσσαλονίκη, το ποσοστό των μαθητών που έγιναν μάρτυρες βίαιων

---

<sup>53</sup> Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς (2000). Φαινόμενα Βίας στη Σχολική Ζωή (Οκτ. 1999 - Νοεμ. 1999). At [www.v-prc.gr/2/615a2/6\\_gr.html](http://www.v-prc.gr/2/615a2/6_gr.html), (28/12/06)

γεγονότων ήταν 77,5% και στην Αθήνα 71,8%. Από την άλλη μεριά, τα σχολεία με τα χαμηλότερα ποσοστά στη χώρα εντοπίζονται στη Στερεά Ελλάδα και την Πελοπόννησο, όπου μόνο το 44% των μαθητών έχουν παρατηρήσει βίαια περιστατικά<sup>54</sup>.

Σε γενικές γραμμές, το 60% των μαθητών της χώρας έχουν αντιληφθεί τη διάπραξη βίαιων περιστατικών μέσα και γύρω από τα σχολεία τους, ένα ποσοστό 23,2% έχουν συμμετάσχει σε βίαια γεγονότα και το 11,6% έχουν πέσει θύματα βίαιων συμπεριφορών. Από τα ποιοτικά δεδομένα της έρευνας συνάγεται το συμπέρασμα ότι, στη βία εμπλέκονται περισσότερο τα αγόρια σε σχέση με τα κορίτσια, αφού το προηγούμενο 23,2% αναλύεται, σε 36,5% των αγοριών που ομολογούν ότι συμμετείχαν σε ανάλογα περιστατικά, ενώ μόλις 10,4% των κοριτσιών λένε το ίδιο. Ένα ακόμα στοιχείο της έρευνας, που υποδηλώνει την έκταση που λαμβάνει και που μπορεί να οδηγήσει η ξενοφοβία στην Ελλάδα σήμερα, είναι ότι, το 29,4% των μαθητών υπήρξαν μάρτυρες βίαιων γεγονότων ανάμεσα σε Έλληνες και αλλοδαπούς μαθητές. Το συγκεκριμένο ποσοστό μάλιστα εκτοξεύεται στη Θεσσαλονίκη (58,2%) τη στιγμή που στην Πρωτεύουσα δεν ξεπερνά το 39%. Το γεγονός έχει αρχίσει πλέον να προβληματίζει, καθώς θεωρείται σήμερα περισσότερο από ποτέ ως σοβαρό φαινόμενο «διαπολιτισμικής σύγκρουσης» που οφείλεται στη δυσχέρεια προσαρμογής ενός μέρους των αλλοδαπών μαθητών και που πρέπει να αντιμετωπιστεί άμεσα, ώστε να μη διογκωθεί και εξελιχθεί σε ρατσισμό. Σε γενικές γραμμές όμως, τα περισσότερα περιστατικά βίας αφορούν καταστροφές σχολικού εξοπλισμού, εξυβρίσεις με απειλές εναντίον

---

<sup>54</sup> Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ». Άρθρο για τη βία στα σχολεία. (16/ 3/ 00). at [http:// ta-neia.dolnet.gr/ neaweb/ neafile.pf?entypo=A&my\\_fyllo=16693](http://ta-neia.dolnet.gr/neaweb/neafile.pf?entypo=A&my_fyllo=16693), (16/12/06)

μαθητών ή του εκπαιδευτικού προσωπικού (76,7%) και ξυλοδαρμούς (57%)<sup>55</sup>.

Τέλος, ένα αξιοσημείωτο συμπέρασμα που συνάχθηκε από την ανάλυση των ερωτηματολογίων, είναι, ότι όσο μεγαλύτερη είναι η βαθμολογία των μαθητών τόσο λιγότερο εμπλέκονται ως θύματα και ως θύτες σε βιαιότητες. Από τους άριστους μαθητές (βαθμοί 18-20) μόλις το 10% είπαν ότι έχουν συμμετάσχει σε βίαια γεγονότα, ενώ το ποσοστό φτάνει το 33,6% για τους μαθητές με βαθμολογία 12 έως 14. Ακόμα διαπιστώθηκε ότι περισσότεροι είναι οι μαθητές της Α' Λυκείου (24,4%) που έχουν συμμετάσχει σε βιαιότητες ως θύτες απ' ότι εκείνοι της Β' Λυκείου (23,3%) και της Γ' Λυκείου (22,9%), όμως το αντίθετο συμβαίνει από πλευράς θυμάτων, όπου η Γ' Λυκείου έχει τα περισσότερα (13,2%) και η Α' Λυκείου τα λιγότερα (10,5%).

---

<sup>55</sup> Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», ό.π.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5<sup>ο</sup>: Συμπεράσματα

### 1. ΓΑΛΛΙΑ

Η βία στα σχολεία υπήρξε ένα σημαντικό πρόβλημα για τα δέκα τελευταία χρόνια στη Γαλλία. Ακόμα κι αν η κατάσταση συνολικά παρέμεινε μάλλον καλή και δεν φαινόταν να αλλάζει, εντούτοις, μια μειοψηφία των σχολείων που τοποθετήθηκαν σε μειονεκτικές περιοχές δοκίμασε μια ιδιαίτερη αύξηση στην επιθετικότητα και στις παραβάσεις από πλευράς των μαθητών. Σε αυτά τα σχολεία ειδικά, το ποσοστό αντι-σχολικής βίας αποκαλύπτει μια μεγαλύτερη δυσπιστία ενός μεγάλου μέρους της νεολαίας που προέρχεται από τις εργατικές τάξεις σχετικά με το εκπαιδευτικό σύστημα. Εντούτοις, η έρευνα έχει βρει στοιχεία ότι η βία δεν είναι ένα κοινωνικό μοιραίο περιστατικό σε σχέση με τους κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες, και ότι η ίδια η οργάνωση των σχολείων θα μπορούσε να παραγάγει τη βία. Έτσι, η σημασία της καλύτερης σταθερότητας και της καλύτερης αποδοτικότητας του διδακτικού και του λοιπού προσωπικού τονίστηκε με βαρύνουσα σημασία.<sup>56</sup>

Η γαλλική ερευνητική προσέγγιση, είναι βαθειά επηρεασμένη από μια κρίσιμη κοινωνιολογική παράδοση, ρίχνοντας το βάρος σε κοινωνιολογικούς, διαχειριστικούς και οργανωτικούς παράγοντες, αρνούμενη να θεωρήσει τη «βία» στο ενιαίο μεμονωμένο επίπεδο των «παραγόντων κινδύνου». Οι δημόσιες πολιτικές γυρίζουν ιδιαίτερα προς τις αποκαλούμενες «ζώνες

---

<sup>56</sup> Muller Jean-Marie: "De la Non-Violence en Éducation" p.67. Ouvrage publié avec le concours de l'institut de recherche sur la résolution non-violente des conflits (IRNC), UNESCO, juillet 2002 Imprimé en France, at <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001272/127218f.pdf>, (22/10/2006)

κινδύνου» όπου γίνεται αισθητή μια ανάγκη για δράση, αποζημιώνοντας τις κοινωνικές δυσκολίες με τα πρόσθετα μέσα διδασκαλίας, προσπαθώντας να φέρουν λύση στο πρόβλημα μέσω μιας πιο στενής συνεργασίας με την αστυνομία, τη δικαιοσύνη και τις κοινωνικές υπηρεσίες. Αυτή η συνεργασία θα μπορούσε ήδη να είναι αποδοτική στους προληπτικούς καθώς επίσης και θεραπευτικούς τομείς, σε μερικές περιοχές. Πέρα από αυτήν την συνεργασία, ο πιο ανεξερεύνητος τομέας είναι αυτός μιας βελτιωμένης συνεργασίας με τους γονείς και ολόκληρη την κοινότητα αν και διάφορες τέτοιες προληπτικές ενέργειες και συνεργασίες έχουν εφαρμοστεί τοπικά σε μερικές γειτονιές. Μια απαραίτητη αναδιοργάνωση των δημόσιων πολιτικών σχετικά με το ζήτημα πρέπει να έχει ως σκοπό, να δοκιμάσει και να αντιμετωπίσει μια ραγδαία επιδείνωση του προβλήματος.

## 2. ΙΣΠΑΝΙΑ

Στην Ισπανία, δεν υπάρχει καμία συγκεκριμένη δραστηριότητα από πλευράς της κυβέρνησης που να κατευθύνεται στην αποτροπή της σχολικής βίας. Αντιθέτως η εθνική πολιτική εστιάζεται σε γενικότερες κατευθυντήριες γραμμές για την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Τα περισσότερα από τα προγράμματα επέμβασης που αναπτύσσονται για να ξεριζώσουν τη σχολική βία σχεδιάζονται γύρω από δύο γενικούς στόχους: κατ' αρχάς, στην επίτευξη μιας σημαντικής μείωσης των βίαιων πράξεων και κατά δεύτερο λόγο, στην πρόληψή τους, μέσω της βελτίωσης ή της δημιουργίας μιας καλής ατμόσφαιρας των διαπροσωπικών σχέσεων στο σχολείο που εδρεύει στις δημοκρατικές αρχές και τον αμοιβαίο αλληλοσεβασμό.



Οι στρατηγικές που στοχεύουν στην επιδίωξη της αλλαγής στην οργάνωση του σχολείου είναι βασισμένες στην ιδέα ότι το σχολείο είναι ένα γενικό σύστημα που προωθεί τη συνύπαρξη, το οποίο πρέπει να λειτουργεί κατά τέτοιο τρόπο ώστε να διευκολύνει και να προωθεί τις θετικές σχέσεις και να εμποδίζει, στο μέτρο του δυνατού τις αρνητικές. Βάσει αυτών, το πρότυπο SAVE, υπερασπίζεται την ανάγκη να συμπεριληφθούν όλα τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας (μαθητές, δάσκαλοι, διοικητικό προσωπικό, οικογένειες μαθητών) στο σχεδιασμό και την ανάπτυξη της οργάνωσης του σχολείου. Με αυτόν το τρόπο, πραγματοποιείται ένας καλός συνδυασμός μεταξύ των εκπαιδευτικών αξιών που προτείνονται από το σχολείο και εκείνων που αναπτύσσονται στο σπίτι, παρέχοντας στους μαθητές έναν σωστό τρόπο να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα στις διαπροσωπικές τους σχέσεις, βασισμένο στο διάλογο, τη συνεργασία και τον αμοιβαίο αλληλοσεβασμό.<sup>57</sup>

Στην Ισπανία εφαρμόζονται και άλλου τύπου πρωτοβουλίες. Μεταξύ αυτών είναι και η εκμετάλλευση των δυνατοτήτων της αστυνομίας, η οποία εργάζεται για την καταπολέμηση της σχολικής βίας από διάφορες απόψεις. Παραδείγματος χάριν, έχει δημιουργηθεί ένα σώμα αστυνομικών υπαλλήλων αποκαλούμενων «κοντινή αστυνομία», όπου ένας από τους στόχους της είναι η ύπαρξη ενός αξιωματικού, τον οποίο τόσο οι μαθητές, όσο και το εκπαιδευτικό και το υπόλοιπο υπαλληλικό προσωπικό, θα γνωρίζουν και που θα θεωρείται αναπόσπαστο τμήμα των γειτονιών όπου στεγάζονται τα

---

<sup>57</sup> European Conference on Initiatives to Combat School Bullying: Bullying and Violence in Spain <http://www.gold.ac.uk/euconf/posters/spain.html>, (01/11/2006)

σχολεία. Ακόμα, η αστυνομία προσφέρει επίσης, συνοδευτικές πληροφορίες στα σχολεία για να βοηθήσει στην αποτροπή της βίας.<sup>58</sup>

Τα άτομα που απαρτίζουν την εκπαιδευτική κοινότητα στην Ισπανία αρχίζουν να καταλαβαίνουν τη σημασία της συνύπαρξης, αλλά η ανάγκη να αντιμετωπιστεί η βία στα σχολεία, ακόμα δεν έχει γίνει σαφής στους ισχύοντες κανονισμούς. Δεν υπάρχει ακόμα καμία συναίνεση σχετικά με τον καθορισμό του σύνθετου προβλήματος της σχολικής βίας, αλλά τα τελευταία χρόνια, έχει γίνει κοινός τόπος όταν αναφέρονται σε αυτήν ως πρόβλημα γενικότερης συνύπαρξης.

Στην Ισπανία, δεν υπάρχει καμία γενική δραστηριότητα από την κυβέρνηση που να κατευθύνεται στη αποτροπή της σχολικής βίας. Οι διαφορετικές αυτόνομες κοινότητες που λειτουργούν στην ισπανική επικράτεια, έχουν λάβει διαφορετικά σχέδια δράσης, αλλά είναι σ' ένα βαθμό ασυντόνιστες. Εκ πρώτης όψεως, βρίσκουμε δύο είδη πρωτοβουλιών: την κυβερνητική πολιτική εκπαίδευσης να προγραμματίζει την ανάπτυξη προγραμμάτων για τη βελτίωση της συνύπαρξης, και την εκπαιδευτική πολιτική για την πρόληψη της βίας. Όλα αυτά τα σχέδια υπογραμμίζουν τη σημασία της συμμετοχής δασκάλων, μαθητών και των οικογενειών τους.<sup>59</sup>

Τα περισσότερα από τα προγράμματα επέμβασης σχεδιάζονται γύρω από δύο γενικούς στόχους: πρώτον, σε μια μείωση των βίαιων πράξεων, και δεύτερον, στην πρόληψή τους, μέσω της δημιουργίας μιας καλής

---

<sup>58</sup> Ο θεσμός αυτός προωθείται και στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Πρόκειται για το θεσμό του «Αστυνομικού της γειτονιάς» που όμως δεν θα περιορίζεται σε θέματα πρόληψης της σχολικής βίας. Για περισσότερες πληροφορίες βλ.: Υπουργείο Δημόσιας Τάξης: <http://www.ydt.gr/main/Section.jsp?SectionID=10417>, (07/11/2006)

<sup>59</sup> Αρτινοπούλου. Β.(2001). Ό.π., σελ. 109.

ατμόσφαιρας των διαπροσωπικών σχέσεων στο σχολείο που βασίζεται σε δημοκρατικές αρχές και τον αμοιβαίο αλληλοσεβασμό.

### 3. ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ

Το Ηνωμένο Βασίλειο φαίνεται να υιοθετεί μια αυστηρή και κατασταλτική περισσότερο, παρά προληπτική πολιτική για το πρόβλημα της βίας στα σχολεία και του γενικότερου εκφοβισμού. Έμφαση δίνεται πρωτίστως στην εξασφάλιση της πειθαρχίας των μαθητών και την αποδοχή από μέρους τους, των κανόνων της σχολικής τάξης και του εκπαιδευτικού συστήματος. Αυτό που προέχει πάνω απ' όλα για το βρετανικό σύστημα είναι η επιβολή της τάξης και της πειθαρχίας, μέσω της εφαρμογής πολιτικών μηδενικής ανοχής στις περιπτώσεις διατάραξης των «καθιερωμένων» αρχών από πλευράς μαθητών, νομιμοποιώντας την παρέμβαση και τον έλεγχο των αστυνομικών αρχών στα σχολικά συγκροτήματα.

Στη Μεγάλη Βρετανία παρατηρείται μια ποιοτική απόκλιση από τις άλλες εξεταζόμενες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αφού οι άλλες εστιάζουν την προσοχή τους σε μεγαλύτερο βαθμό στην εύρεση βιώσιμης λύσης για την αντιμετώπιση του προβλήματος της σχολικής βίας και του εκφοβισμού, παρά στην επιβολή της πειθαρχίας. Προέχει για τους βρετανούς η επιβολή των κανόνων, παρά η βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης, με την επιμόρφωση του διδακτικού προσωπικού και τη εφαρμογή ηπιότερων μέτρων πρόληψης.

Ως κλασικοί αγγλοσάξονες, δεν διαφέρουν σε πολλά από τους ομόγλωσσους τους, της αντίπερα όχθης του ατλαντικού, τους Αμερικανούς,

αφού είναι της ίδιας αντίληψης οι πολιτικές τους σε ότι αφορά την αυστηρότητα της μεταχείρισης των νεαρών ταραξιών και δραστών εκφοβισμού. Στη βρετανική περίπτωση της πρόληψης της βίας στα σχολεία, διαπιστώνουμε ότι δίνεται έμφαση στη συμπεριφορά που επιδεικνύουν οι μαθητές στο σχολείο, προβάλλοντας μάλιστα την «ατομική» τους ευθύνη στα θέματα πειθαρχίας και εκφοβισμού. Αυτή μάλιστα μπορεί να θεωρηθεί ίσως και η σημαντικότερη διαφοροποίηση της πολιτικής του Ηνωμένου Βασιλείου από τις άλλες ευρωπαϊκές πολιτικές, όπου οι μαθητές και το σχολείο αντιμετωπίζονται ως μέρος ενός ευρύτερου κοινωνικού συνόλου στο οποίο περιλαμβάνονται, η οικογένεια, η τοπική κοινωνία και άλλοι κοινωνικοί θεσμοί.<sup>60</sup>

#### 4. ΕΛΛΑΔΑ

Συνολικά, εξετάζοντας τα ευρήματα τόσο από τα σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης όσο και από αυτά της δευτεροβάθμιας, τα αποτελέσματα υποστηρίζουν σαφώς τη διαφοροποίηση των φύλων, με περισσότερο τα αγόρια να συμμετέχουν σε βίαια περιστατικά σε σχέση με τα κορίτσια, σε όλες τις ηλικίες. Υπάρχει επίσης μια ευδιάκριτη ηλικιακή τάση, με τους νεώτερους μαθητές να δοκιμάζουν περισσότερη βία από τους μεγαλύτερους. Επιπλέον το σχολικό κλίμα, όπως απεικονίζεται από την ποιότητα των σχέσεων μεταξύ των δασκάλων και του αριθμού των σχολείων που στεγάζονται στα ίδια κτήρια, σχετιζόταν και αυτό με τη βία. Τέλος, τα

---

<sup>60</sup> Αρτινοπούλου. Β.(2001). Ό.π., σελ. 82.

συμπεράσματα πρότειναν ότι η βία στα σχολεία φαίνεται να είναι ένα φαινόμενο που συνήθως παρουσιάζεται στις αστικές περιοχές.

Αν και την τελευταία δεκαετία στην Ελλάδα έχουμε γίνει μάρτυρες της πραγματοποίησης αρκετών εμπειρικών ερευνών σχετικά με το φαινόμενο της σχολικής βίας, οι οποίες έχουν το προβάδισμα σε κάποια αρχική κατανόηση της ύπαρξης του προβλήματος, εντούτοις, γίνεται προφανές, ότι πολλή δουλειά απομένει για να γίνει κάτι σοβαρό σχετικά με την ευαισθητοποίηση σε όλα τα επίπεδα, από πλευράς μαθητών και δασκάλων, των οικογενειών των μαθητών, την κοινωνία και την κρατική πολιτική, ώστε να επέλθει ουσιαστική λύση στο κοινωνικό πρόβλημα που αναλύουμε.

Τα προγράμματα επέμβασης που έχουν σχεδιαστεί, με σκοπό να καταπολεμήσουν τη βία στα σχολεία είναι ακόμα λίγα. Στερούνται συστηματικής εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης, έτσι ώστε οι εκθέσεις που έχουμε συχνά να αυτοπεριορίζονται σε περιγραφικά στοιχεία σχετικά με το πρόβλημα. Επιπλέον, είναι σημαντικό σε αυτό το αρχικό στάδιο να συντονιστεί και να διαδοθεί η γνώση που έχουμε αποκομίσει προς όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, έτσι ώστε η καινοτομία και η μακροπρόθεσμη συνοχή να μπορούν να εξασφαλιστούν.<sup>61</sup> Οποιοσδήποτε κύκλος σεμιναρίων κατάρτισης που απευθύνεται στο εκπαιδευτικό προσωπικό, που θέλει να δώσει λύση στο ζήτημα της βίαιης συμπεριφοράς, πρέπει να παρουσιάζεται με έναν τρόπο που εξασφαλίζει την εφαρμογή του όταν τελειώσει το επιμορφωτικό πρόγραμμα. Η ποικιλομορφία των προβλημάτων που αντιμετωπίζονται συνήθως από τους επαγγελματίες εκπαιδευτικούς που προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν την απαραίτητη γνώση, μπορεί συχνά να αποθαρρύνει την

---

<sup>61</sup> Κουράκης Ν. (1999): «*Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία*», σελ. 77-79, Εκδόσεις: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

τελική εφαρμογή, κι αυτό γιατί η εμπειρία έχει δείξει επανειλημμένα ότι τίποτα δεν προχωρά σύμφωνα με τις προβλέψεις που παρουσιάζονται στους κύκλους των σεμιναρίων κατάρτισης, όπου τα προγράμματα επέμβασης παρουσιάζονται.

Πρέπει να παρέχονται στο διδακτικό προσωπικό – καθηγητές και δασκάλους - υποστηρικτικές δυνατότητες, στις οποίες να μπορούν να βασιστούν, σε περίπτωση προβλημάτων, ενώ ενεργές προσπάθειες πρέπει να καταβάλλονται για να εξασφαλιστεί ένα θετικό ήθος στο σχολείο, το οποίο δεν θα υποστηρίζει την έκφραση της βίας μεταξύ των μαθητών, των δασκάλων και των μαθητών, καθώς επίσης και μεταξύ των δασκάλων.

Τέλος, μέτρα πρέπει να ληφθούν για να βοηθηθούν οι μαθητές των μειονοτήτων, οι αριθμοί των οποίων αυξάνονται σταθερά, για να αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες στην προσαρμογή τους στο σχολείο. Προβλήματα που έχουν παρατηρηθεί μπορούν να οδηγήσουν στην πιθανότητα διαπολιτισμικής σύγκρουσης, η οποία να προετοιμάζει το έδαφος σε μια κλιμάκωση του ρατσισμού. Τα σχολεία πρέπει να αναπτύξουν σε αντίθεση με την καταπιεστική ομογενοποίηση που τα χαρακτηρίζει σήμερα, το σεβασμό της ετερογένειας και των δυνατοτήτων των μαθητών, ελληνικής και μη ελληνικής προέλευσης το ίδιο.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

### ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Αρτινοπούλου Β. (2001). Βία στο σχολείο: Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη. Αθήνα: Μεταίχμιο Επιστημες.
- Άρθρο «*Το Εκπαιδευτικό Σύστημα και η διαμονή στην Ισπανία*», at [www.career.teiher.gr/master/spain.htm](http://www.career.teiher.gr/master/spain.htm), (12/10/2006)
- Εθνικό Κέντρο Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Ε.Κ.Ε.Π.). «*Το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα*». at <http://www.ekep.gr/education/diagramma.asp>, (05/12/06)
- Μπεζέ Λ. ( 1998): «*Βία στο σχολείο και βία του σχολείου*», Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γκότοβος Αθ. Ε. (1996): «*Νεολαία και κοινωνική μεταβολή. Αξίες, εμπειρίες και προοπτικές*». Αθήνα: Gutenberg.
- Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς (2000). Φαινόμενα Βίας στη Σχολική Ζωή (Οκτ. 1999 - Νοεμ. 1999). At [www.v-prc.gr/2/615a2/6\\_gr.html](http://www.v-prc.gr/2/615a2/6_gr.html), (28/12/06)
- Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ». Άρθρο για τη βία στα σχολεία. (16/ 3/ 00). at [http:// ta-nea.dolnet.gr/ neaweb/ neafile.pf?entyp=A&my\\_fyllo=16693](http://ta-nea.dolnet.gr/neaweb/neafile.pf?entyp=A&my_fyllo=16693), (16/12/06)
- Υπουργείο Δημόσιας Τάξης: «*Αστυνομικός της γειτονιάς*», at <http://www.ydt.gr/main/Section.jsp?SectionID=10417>, (07/11/2006)
- Κουράκης Ν. (1999): «*Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία*», Εκδόσεις: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

### ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Alberta Learning (online). *Safe and Caring Schools: Definitions*. at <http://www.education.gov.ab.ca/SafeSchools/definitions.asp>, (12/10/2006)
- University of Calgary. “*School-Based Violence Prevention Programs: A Resource Manual*”. at [www.ucalgary.ca/resolve/violenceprevention/English/prevprog.htm#wh](http://www.ucalgary.ca/resolve/violenceprevention/English/prevprog.htm#wh) at, (17/10/2006)

- Ministère de l'Éducation Nationale: at <http://www.education.gouv.fr/pid8/le-systeme-educatif.html>, (14/12/2006)
- Gottfredson, D.C. (2001). *Schools and delinquency*. Cambridge: Cambridge University Press. at [http://www.ncjrs.gov/html/ojjdp/jjbul2004\\_3\\_1/page4.html](http://www.ncjrs.gov/html/ojjdp/jjbul2004_3_1/page4.html), (20/12/2006)
- La prévention et le traitement des violences dans les établissements scolaires, p.13. Territoires et sécurité séminaire de questions sociales ENA promotion Averroès (1998-2000). At [www.ena.fr](http://www.ena.fr), (04/12/2006)
- Debarbieux .E: Article: “*La violence à l'école: quelques orientations pour un débat scientifique mondial*”, at <http://www.ijvs.org/2-6053-Article.php?id=19&tarticle=0>, (21/12/2006)
- Debarbieux. E., Blaya. C., Vidal. D. “*Tackling violence in schools: A report from France*”. at [www.gold.ac.uk/connect/reportfrance.html](http://www.gold.ac.uk/connect/reportfrance.html)., (28/12/2006)
- At [www.rubanvert.net](http://www.rubanvert.net), (04/01/2006)
- Debarbieux, E. (1996). *La violence en milieu scolaire. 1: Etat des lieux*. Paris : ESF. At [http://cpe.paris.iufm.fr/article.php3?id\\_article=1265](http://cpe.paris.iufm.fr/article.php3?id_article=1265), (19/12/2006)
- Ortega, R. (2000). *A Global, Ecological and Cultural Model for Dealing with Problems of Violence in European Compulsory Schools*. Όπως υπάρχει στο διαδικτυακό τόπο: <http://www.gold.ac.uk/connect/reportspain.html>, (17/10/2006)
- LODE (Organic Law on the Right to Education) at [www.wes.org/ewenr/02July/Practical.htm](http://www.wes.org/ewenr/02July/Practical.htm), (09/10/2006)
- LOGSE (Organic Law on the General Organization of the Educational System) at [www.career.teiher.gr/master/spain.htm](http://www.career.teiher.gr/master/spain.htm), (09/10/2006)
- LOPEG at <http://www.canae.org/www/downloads/LOPEG.pdf>, (09/10/2006)
- Martínez. J.L, García. I.F. *Coexistence in educational centres*. p. 5-7 Ministry of Science nad Education, Spain. At <http://www.oecd.org/dataoecd/27/20/33867420.pdf>, (03/11/2006)
- European Conference on Initiatives to Combat School Bullying: *Bullying and Violence in Spain* <http://www.gold.ac.uk/euconf/posters/spain.html>, (01/11/2006)



- Ortega. R., Fernandez. I., Del Rey. R. *“Tackling violence in schools: A report from Spain”*. At [www.gold.ac.uk/connect/reportspain.html](http://www.gold.ac.uk/connect/reportspain.html), (17/10/2006)
- Cowie. H., Jennifer. D., Sharp. S. *“Tackling violence in schools: A report from U. K”*. at [www.gold.ac.uk/connect/reportuk.html](http://www.gold.ac.uk/connect/reportuk.html), (17/08/2006)
- Special Educational Needs resources: at <http://www.literacytrust.org.uk/database/dysres.html>, (11/09/2006)
- The Elton Report (1989): Enquiry into Discipline in Schools. Chapter 4 (pages 88 - 132). At <http://www.dg.dial.pipex.com/documents/docs1/elton04.shtml>, (13/09/2006)
- Department of Education for Northern Ireland (2000) at [http://www.deni.gov.uk/index/32-statisticsandresearch\\_pg/32\\_statistics\\_and\\_research-research\\_pg/32\\_stats\\_research\\_briefings\\_pg/32\\_research\\_\\_2000\\_pg.htm](http://www.deni.gov.uk/index/32-statisticsandresearch_pg/32_statistics_and_research-research_pg/32_stats_research_briefings_pg/32_research__2000_pg.htm) (18/09/06)
- Mirrlees-Black C. *“Domestic Violence: Findings from a new British Crime Survey self-completion questionnaire”*. London: Home Office. A British Crime Survey (1999) at <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/hors191.pdf#search=%22British%20Crime%20Survey%201999%22> (18/09/06)
- West A. & Pennell H.: *“How new is New Labor? The quasi-market and English schools 1997- 2001”*, Centre for Educational Research, London School of Economics and Political Science, at <http://eprints.lse.ac.uk/archive/00000214/01/New-LabourFinal.Quasi-Market.pdf#search=%22DfEE%202000c%22> (18/09/06)
- Hallam, S. & Castle, F. (1999). Evaluation of the Behaviour and Discipline Pilot Projects (1996-1999) Supported Under the Standards Fund Programme. DfEE Research Brief No 163. at <http://www.dfes.gov.uk/research/data/uploadfiles/RB163.doc> (18/09/06)
- Department for Education and Employment (2000c). Permanent Exclusions From Schools and Exclusion Appeals, England (1998/99 (provisional). DfEE Statistical First Release at <http://www.dfes.gov.uk/rsgateway/DB/SFR/s000157/sfr20-2000.doc> (18/09/06)
- Department of Education Northern Ireland (1999). Northern Ireland Suspension and Expulsion Study (1996/97). DENI Research Briefing 1/99 at [http://www.deni.gov.uk/-](http://www.deni.gov.uk/)

\_rb1\_1999.pdf#search=%22Northern%20Ireland%20Suspension%20and%20Expulsion%20Study%20(1996%2F97).%20DENI%20Research%20Briefing%201%2F99%20%22 (19/09/06)

- Department of Education Northern Ireland (1999). Northern Ireland Suspension and Expulsion Study (1996/97). DENI Research Briefing 1/99 at [http://www.deni.gov.uk/\\_rb1\\_1999.pdf#search=%22Northern%20Ireland%20Suspension%20and%20Expulsion%20Study%20\(1996%2F97\).%20DENI%20Research%20Briefing%201%2F99%20%22](http://www.deni.gov.uk/_rb1_1999.pdf#search=%22Northern%20Ireland%20Suspension%20and%20Expulsion%20Study%20(1996%2F97).%20DENI%20Research%20Briefing%201%2F99%20%22) (19/09/06)
- British Crime Survey (1999) at <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/hors191.pdf#search=%22British%20Crime%20Survey%201999%22> (18/09/06)
- OFSTED (2000) at [http://www.cromerhigh.norfolk.sch.uk/high/Main/ofsted\\_2000.htm](http://www.cromerhigh.norfolk.sch.uk/high/Main/ofsted_2000.htm) (18/09/06)
- Scottish Schools Ethos Network at <http://www.ethosnet.co.uk/news15.htm> (18/09/06)
- Smith P. *“Bullying: Don’t Suffer in Silence - an anti-bullying pack for schools”*, Goldsmiths College, University of London, at <http://www.dfes.gov.uk/bullying/pack/02.pdf>, (24/09/2006)
- [www.dfee.gov.uk/bullying](http://www.dfee.gov.uk/bullying), (17/09/2006)
- Connexions (2001). [www.connexions.gov.uk](http://www.connexions.gov.uk), (17/09/2006)
- Houndoumadi. A., Pateraki. L., Doanidou. M. *“Tackling violence in schools: A report from Greece”*. at [www.gold.ac.uk/connect/reportgreece.html](http://www.gold.ac.uk/connect/reportgreece.html)., (09/12/06)
- European Crime Prevention Network: *“A REVIEW OF SCIENTIFICALLY EVALUATED GOOD PRACTICES OF PREVENTING AND REDUCING BULLYING AT SCHOOL IN THE EU MEMBER STATES”*,p. 198-199, At [http://ec.europa.eu/justice\\_home/eucpn/docs/review\\_bullying\\_at\\_school\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/justice_home/eucpn/docs/review_bullying_at_school_en.pdf), (02/12/2006)
- Muller Jean-Marie: *“De la Non-Violence en Éducation”* p.67. Ouvrage publié avec le concours de l'institut de recherche sur la résolution non-violente des conflits (IRNC), UNESCO, juillet 2002 Imprimé en France, at <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001272/127218f.pdf>, (22/10/2006)

- European Conference on Initiatives to Combat School Bullying:  
Bullying and Violence in Spain  
<http://www.gold.ac.uk/euconf/posters/spain.html>, (01/11/2006)